

Центральноукраїнський національний технічний університет

Економічний факультет

Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри ІАІАС

доктор історичних наук,

професор

Василь ОРЛИК

« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за другим (магістерським) рівнем вищої освіти

на тему:

«Електронні сервіси в бібліотечній справі»

Виконав здобувач вищої освіти

II курсу, групи ІС-22 М (1,4)

ОПП «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та

архівна справа»

_____ Брайченко Максим Володимирович

« ____ » _____ 2024 р.

Керівник роботи:

кандидат педагогічних наук, доцент

_____ Олена КОЛОМІЄЦЬ

« ____ » _____ 2024 р.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, директор

Кропивницького фахового коледжу

Приватного

вищого навчального закладу

«Університет сучасних знань»

_____ Тетяна ШИШКІНА

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Історіографія проблеми функціонування електронних сервісів в бібліотечній справі	8
1.2. Джерельна база дослідження.....	20
1.3. Методи дослідження.....	28
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ СЕРВІСІВ У БІБЛІОТЕКАХ	32
2.1. Розвиток онлайн-сервісів у бібліотеках: основні поняття, види, особливості функціонування	32
2.2. Електронні форми інформаційних ресурсів бібліотечних установ..	41
2.3. Сервісні web-послуги сучасної бібліотеки.....	47
2.4. SWOT-аналіз електронних сервісів українських бібліотек.....	51
2.5. Використання зарубіжного досвіду розвитку онлайн-сервісів в бібліотечній справі.....	56
Висновки до розділу 2.....	59
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ СЕРВІСІВ У БІБЛІОТЕЧНІЙ СПРАВІ	61
3.1. Проблемні аспекти розвитку електронних сервісів у бібліотечній справі.....	61
3.2. Напрямки оптимізації використання електронно-інформаційних ресурсів у роботі бібліотек	64
3.3. Перспективи розвитку онлайн-сервісів у бібліотеках в умовах цифровізації	66
Висновки до розділу 3.....	68
ВИСНОВОК	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодення характеризується переходом до інформаційного суспільства, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними. Цей процес відкриває нові можливості для суспільного розвитку, забезпечуючи перехід економіки на наукоємні, ресурсозберігаючі виробництва, гарантуючи підвищення якості життя населення країни. Разом з тим створюються належні умови для кожної людини щодо реалізації власного потенціалу, набуття компетентностей, необхідних для здійснення професійних завдань.

Одним із важливих джерел формування інформаційної культури сучасної людини є бібліотеки, адже саме вони надають вільний доступ до інформації, знань, наукових здобутків і винаходів для різних груп користувачів. В умовах, коли можливість придбання книг та інших інформаційних матеріалів обмежена, бібліотеки стають єдиним джерелом доступу для малозабезпечених верств громадян, відкриваючи можливості для задоволення освітніх та наукових інтересів, професійних потреб і культурних розваг.

Нині розвиток наукових бібліотек характеризується зміною основних пріоритетів їхньої діяльності. Бібліотеки перетворюються на потужні інформаційні центри з величезними інформаційними можливостями. Вони є власниками фондів, електронних ресурсів, інформаційних продуктів і баз даних, що забезпечують використання світових інформаційних мереж та баз даних. Якщо раніше у центрі уваги були планування та будівництво бібліотечних приміщень, то сьогодні починає панувати концепція відкритого бібліотечного простору, відповідно до якої, бібліотека стає простором, що здатний формуватися, змінюватися та розвиватися в межах, що постійно змінюються, простір, який об'єднує матеріальне, технологічне та соціальне, традиції та інновації.

Саме тому вектор розвитку комунікацій в професійному бібліотечному співтоваристві чітко спрямований на опанування новітніх інформаційно-

комп'ютерних технологій, створення віртуального комунікаційного середовища. Онлайн-простори пропонують можливість накопичення різних типів діяльності, поєднуючи реальне та віртуальне, фізичне та інтелектуальне.

Змінюються також форми обслуговування користувачів бібліотек, поступово визначається перехід від традиційного бібліотечно-бібліографічного обслуговування до сучасного бібліотечно-інформаційного сервісу, що має забезпечити новий рівень і якість обслуговування користувачів. При цьому значно збільшується частка електронного контенту в загальному обсязі бібліотечно-інформаційних ресурсів, зростає обсяг електронних ресурсів у фондах бібліотек.

Обрана для дослідження проблематика знайшла висвітлення у працях таких науковців, як Бруй О., Веремчук О., Вітенко В., Гершунський Б., Єршов А., Кузневой А., Кучай О., Машбиць Є, Павлуша І., Халецька Л. та інших. В умовах цифровізації та євроінтеграції проблематика розвитку електронних сервісів у бібліотечній справі стає особливо актуальною.

Актуальність проблеми дослідження посилює необхідність наукового осмислення нових можливостей розвитку комунікаційного середовища, визначення особливостей організації бібліотечно-інформаційного обслуговування на сучасному етапі, активного впровадження в повсякденну практику бібліотечного співтовариства електронних сервісів та нових послуг віртуального обслуговування.

Мета кваліфікаційної роботи: здійснити аналіз сучасного стану розвитку електронних сервісів у зарубіжних та вітчизняних бібліотеках, визначити напрями оптимізації використання електронно-інформаційних ресурсів та перспективи розвитку онлайн-сервісів у роботі бібліотек.

Завданнями роботи є:

- 1) проаналізувати історіографію проблеми функціонування електронних сервісів у бібліотечній справі;
- 2) визначити джерельну базу та методи дослідження;

- 3) розглянути розвиток та особливості функціонування онлайн-сервісів у бібліотеках;
- 4) проаналізувати електронні форми інформаційних ресурсів бібліотечних установ;
- 5) схарактеризувати сервісні web-послуги сучасної бібліотеки;
- 6) здійснити SWOT-аналіз електронних сервісів вітчизняних бібліотек;
- 7) визначити проблемні аспекти розвитку електронних сервісів у бібліотечній справі та запропонувати напрями оптимізації використання електронно-інформаційних ресурсів;
- 8) накреслити перспективи розвитку онлайн-сервісів у бібліотеках в умовах цифровізації.

Об'єкт дослідження: електронні сервіси.

Предмет дослідження: особливості функціонування електронних сервісів сучасної бібліотеки.

Методи дослідження. У ході наукового дослідження було використано такі теоретичні методи, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, логічний метод, історичний метод, а також такі емпіричні методи, як метод графічного моделювання, SWOT-аналіз, метод case-study, метод прогнозування.

Практичне значення результатів кваліфікаційної роботи спрямовано на впровадження в практику діяльності вітчизняних бібліотек сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій, які мають забезпечити координацію процесів створення, накопичення та поширення інформації, функціонування віртуального комунікаційного середовища, організацію сучасного бібліотечно-інформаційного сервісу. Теоретичні положення, графічний матеріал і висновки можуть використовуватися при підготовці та читанні лекцій, спецкурсів, проведенні спецсеминарів, для створення програм, навчально-методичних посібників з проблем, відповідно до зазначених в дослідженні.

Структура та зміст. Кваліфікаційна робота «Електронні сервіси в бібліотечній справі» складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, а також додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження.

У першому розділі проаналізовано сучасний стан дослідження проблеми функціонування електронних сервісів у бібліотечній справі, визначено джерельну базу і методи дослідження.

Другий розділ присвячено аналізу сучасного стану розвитку електронних сервісів у бібліотеках. Визначено їх основні види та особливості функціонування, схарактеризовано електронні форми інформаційних ресурсів бібліотечних установ, сервісні веб-послуги сучасної бібліотеки, здійснено SWOT-аналіз електронних сервісів вітчизняних бібліотек.

У третьому розділі визначено проблемні аспекти розвитку електронних сервісів у бібліотечній справі, запропоновано напрямки оптимізації використання електронно-інформаційних ресурсів у роботі бібліотек, окреслено перспективи розвитку онлайн-сервісів у бібліотеках в умовах цифровізації.

У висновках узагальнено результати дослідження, сформульовано підсумки в теоретичному та практичному аспектах.

Випускна кваліфікаційна робота містить 85 сторінок, список використаних джерел та літератури складає 56 найменувань.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: бібліотечна справа, віртуальне комунікаційне середовище, електронні сервіси, інформаційні ресурси, web-послуги, цифровізація.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми функціонування електронних сервісів в бібліотечній справі

В умовах сьогодення неможливо уявити діяльність суспільства без комп'ютерів та електронної техніки. Зокрема, сучасні інформаційні технології активно впроваджують у свою діяльність бібліотеки, які використовують їх насамперед з метою формування фондів та забезпечення максимально комплексного інформаційного забезпечення користувачів.

Важливу роль у створенні електронних мереж наукових знань та організації доступу до них відіграють власне бібліотеки. Надання бібліотеками інформаційних послуг та електронних бібліотек сприяє оптимізації бібліотечно-інформаційних послуг, дозволяючи підвищити оперативність і якість виконання запитів і спілкування з користувачами різних веб-сервісів відповідно до їх потреб.

Теоретичну основу проведеного наукового дослідження становлять праці таких дослідників вітчизняної науки, як Андрусів А., Бруй О., Веремчук О. В., Вітенко В.І., Желай О., Кучай О. В., Павлуша І., Халецька Л. П. та інші. Проблеми електронного супроводження бібліотек України відображені в працях таких дослідників, як Б.С. Гершунський, А.П. Єршов, А. А. Кузневой, Є. І. Машбиць та інших.

Короткий аналіз сучасних тенденцій і перспектив розвитку електронних бібліотек подано в роботі вітчизняних дослідників А. Андрусіва, О. Желая, Л. Й. Костенка, О. С. Онищенко, І. А. Павловиської, А. І. Байраківського та Н. Л. Бойко, дослідниками висвітлено досвід впровадження та використання новітніх інформаційних технологій у бібліотеках, переважно Інтернет, створення каталогів, електронних баз даних та причини їх перетворення на гібридні, віртуальні та електронні бібліотеки.

У статті О. Бруя [7], зокрема, розглядається призначення та функції комплексного каталогу джерел бібліотечної інформації, методика організації цього обслуговування в Україні, особливості формування бібліографічних записів за міжнародними вимогами.

В умовах інформатизації суспільства й перетворення інформації на головну рушійну силу суспільного прогресу розвиток електронних послуг бібліотеки в сучасній системі соціальної комунікації актуалізується. Електронні інформаційні технології викликали революційні зміни в інформаційному секторі суспільства.

Електронні інформаційні технології сприяли процесам глобалізації в сучасному суспільстві, а з глобалізацією вони стали додатковим процесом, що охоплює весь світ в останні десятиліття. Тому сучасність ставить перед суспільством низку нових, безпрецедентних проблем, пов'язаних із впливом інформації.

Дослідники О. Плужник та П. Дрок у свої працях доводять, що використання електронного документообігу в бібліотеці сприяє підвищенню ефективності обробки документів, більш швидкому обміну документами, полегшенню доступу до інформації та здешевленню паперових документів [33, с. 200].

Науковці М. Сокіл та А. Зворський додають, що перенесення частини сервісів для користувачів університетської бібліотеки у віртуальну площину в сучасній реальності є економічно вигідним рішенням підвищення ефективності роботи бібліотек [35, с. 209].

Дійсно, аби крокувати в ногу з часом і не втратити свою центральну позицію в задоволенні інформаційних потреб користувачів, необхідно постійно моніторити ринок подібних послуг і переглядати, аналізувати та інтерпретувати ті послуги, які існують, відповідно до потреб користувачів сучасної ери.

Варто зазначити, що, з іншого боку, запровадження електронних сервісів приносить користь як користувачам, так і бібліотекам, оскільки дає змогу

ефективніше керувати робочим часом та ефективніше планувати діяльність в обох випадках.

Дослідники Ю. Горбань, Л. Рибка та А. Рибка також зазначають в своїй науковій статті, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій суттєво позначається на роботі бібліотек, а використання електронних ресурсів сприяє підвищенню ефективності інформаційного забезпечення освітньої та наукової діяльності вищих навчальних закладів та інтеграції національної освіти у глобальний освітній простір [12, с. 145].

Використання сучасних комп'ютерних та телекомунікаційних технологій суттєво впливає на якість інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки, підвищуючи здатність бібліотеки надавати інформацію, орієнтовану на користувачів, із урахуванням зростаючого попиту на цю інформацію, а також у виробництві бібліотечних нових бібліотечних товарів та послуг.

Наприклад, бібліотека сучасного закладу вищої освіти є не лише потужним навчально-ресурсним центром, а й важливою частиною інформаційної інфраструктури регіону та країни в цілому, як слушно стверджують у своїй праці автори В. Барабаш, Л. Глебова та О. Коломієць. Дослідниці також додають, що завдяки функції накопичення, збереження та використання документальних знань бібліотеки ВНЗ відіграють досить потужну роль у сфері наукової комунікації та формуванні професійного середовища [2, с. 12].

Погоджуємося, що в умовах сьогодення перетворення бібліотеки на соціальну інституцію має бути спрямоване на модернізацію діяльності, підвищення ефективності освітнього та наукового процесу, формування характеру через патріотизм, право та освіту, утвердження серед учасників етичних цінностей, зокрема академічної доброчесності навчального процесу, здатність критично мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах.

Бібліотека є потужним інформаційним центром, де завжди можна отримати актуальну, цінну інформацію, а також перелік різноманітних послуг. Цю довіру необхідно підтримувати, як стверджує у своїх дослідженнях В.

Білоус, та, можливо, зміцнювати, переносячи спілкування з користувачами та між бібліотекарями в цифровий простір і використовуючи багато новітніх технологій та інтерактивних інструментів [4, с. 34].

Основним завданням бібліотеки залишається інформаційне забезпечення освітнього та наукового процесів в різних аспектах та невизначених ситуаціях. При цьому, неможливо створити ефективну систему бібліотечно-інформаційного обслуговування без підтримки, оновлення та вдосконалення інформаційно-пошукових систем, особливо електронних каталогів, які є дуже важливими з точки зору розвитку бібліотечної справи.

У складних умовах сьогодення особливого значення набуває впровадження нових форматів представлення даних, становлення електронних ресурсів як важливого джерела задоволення інформаційних потреб різних типів користувачів та створення бібліотечних сервісів для віддалених користувачів бібліотек.

Навчальна бібліотека є частиною соціального простору університетів, функціонуючи в єдиному інформаційному просторі, виконуючи стратегічне завдання щодо забезпечення підготовки освітян відповідно до вимог сьогодення. Саме функціонування та впровадження передових технологій дозволяє бібліотекам працювати дистанційно, що вкрай важливо в ситуаціях тимчасової незручності та надзвичайних ситуацій.

Сучасні фахівці бібліотечної справи мають бути готовими до змін, що відбуваються в інформаційному суспільстві, бути не лише носіями високопрофесійної та цілісної культури, а й постійно опановувати прогресивні бібліотечні технології, швидко реагувати на потреби часу, щоб не втратити свою лідерську роль у наданні інформаційних послуг [5, с. 11].

Сучасні дослідники наголошують на важливості потенційного використання електронних технологій і бібліотечних послуг в інформаційно-аналітичній діяльності, особливо розширення ресурсної бази за рахунок інтеграції широкої обробки електронних ресурсів для підготовки аналітичних

продуктів, удосконалення електронних каналів зв'язку з користувачами бібліотеки.

Дослідниця Т. Яворська вважає, що знання, уміння, навички, цілеспрямовані дії спеціалістів, які володіють новітніми технологіями, здатні генерувати унікальні ідеї, є вирішальними факторами, що впливають на безперебійну роботу, якість інформації та рівень обслуговування читачів бібліотеки [43].

Електронні ресурси сьогодні доповнюють традиційні форми зберігання інформаційних ресурсів, вони відіграють роль ефективного засобу наукової комунікації, сприяючи реалізації творчого потенціалу особистості та науковому співробітництву, створюючи можливості для швидкого обміну думками та ознайомлення з результатами наукових досліджень колег з різних країн світу. З їх використанням була створена можливість надання широкомасштабних послуг теоретично необмеженій кількості користувачів.

Науковці В. Биков, О. Спирін, А. Білощицький та інші, також вважають, що об'єктивні процеси цифрової трансформації в освіті та науці сприяють пошуку, відбору та ширшому використанню статистичних, інформаційних та аналітичних сервісів відкритих цифрових архівів, журналів, монографічних систем, науково-вимірювальних платформ, бібліографічних баз даних та інших інформаційно-цифрових систем для оцінки результату науково-педагогічних досліджень [3, с. 314].

Розвиток сучасної інформаційної індустрії в рамках економіки послуг сприяв становленню та утворенню електронних бібліотечних послуг, ефективність яких передбачає дослідження та виявлення потреб користувачів, використання та тенденцій розвитку та вдосконалення її продуктів.

Дослідниці С. Іванова, Т. Новицька, А. Кільченко та інші, у своїх працях слушно наголошують, що цифрова трансформація суспільства та упровадження інформаційно-цифрових технологій у сучасне освітнє та наукове середовище стає невід'ємною частиною сьогодення. З розвитком ІТ у сфері освіти і науки

необхідний пошук нових форм, методів і технологій здійснення наукової та освітньої діяльності [21, с. 15].

Електронні послуги є однією зі складових інформаційних послуг. Електронний формат означає, що продукт або послугу можна візуалізувати за допомогою автоматизованих або комп'ютеризованих засобів. Це може стосуватися не лише безпосереднього використання комп'ютера, а й інших пристроїв.

Створення електронних ресурсів базується на концепції статичних і динамічних електронних документів, згідно з якою будь-який тип документа, що містить інформацію з конкретного питання, представляється у вигляді набору інформаційних моделей зі специфічними характеристиками та атрибутами.

Період сучасного розвитку наукових бібліотек характеризується змінами основних пріоритетів їх діяльності. Традиційне завдання збереження та збільшення бібліотек доповнюється функцією інформаційного центру з потужною базою даних, що забезпечує доступність глобальних інформаційних мереж і баз даних. Внутрішня технологія бібліотек і те, як вони обслуговують користувачів бібліотек, змінюється, вимагаючи від персоналу все більшої глибини досвіду та інформаційних знань і навичок [1, с. 5].

Одним із основних напрямів розвитку сучасних наукових бібліотек є збільшення частки електронного контенту в загальному обсязі бібліотечно-інформаційних ресурсів, що надаються читачам. У результаті збільшується частка електронних ресурсів у бібліотеках університетів і наукових установ, що дає змогу з мінімальними витратами ресурсів і часу знайти потрібну літературу.

Чітко спланований і своєчасно проведений процес інформатизації бібліотек дозволяє керівникам забезпечити перехід бібліотек на якісно новий рівень обслуговування відвідувачів.

Певно, що цей процес потребуватиме суттєвих коректив у управлінні самими бібліотеками. Варто запроваджувати нові типи послуг, збори, зміни у статистичній звітності та інше. Незважаючи на всі проблеми, інформатизація

бібліотек в Україні просувається. Купуються та ефективно використовуються автоматизовані бібліотечні інформаційні системи, розробляються нові сервіси, а існуючі сервіси адаптуються до роботи в онлайн-режимі [41, с. 6].

Стрімкий технологічний прогрес та динамічний розвиток інформаційних технологій в останні роки дозволили розробити багато інноваційних продуктів для реалізації та отримання послуг в електронному вигляді. Інформаційні ресурси є основою для створення інформаційних продуктів та надання інформаційних послуг у бібліотеках. Тож бібліотечна справа трансформується та розвивається в умовах електронної трансформації.

Електронні послуги – це послуги, що задовольняють інформаційні потреби користувачів та надаються в електронній формі. Мається на увазі представлення електронних документів і їх перетворення з цифрових на паперові. Цей момент важливий з огляду на те, що в Україні ще не повністю вирішено правове питання про те, що електронні заяви не є юридично еквівалентними традиційним паперовим заявам [41, с. 8].

Електронні послуги трактують «як особливий вид інформаційних послуг, пов'язаних із задоволенням інформаційних потреб різних груп населення та полягають у публікації/отриманні електронних документів або довідкової інформації в електронному форматі» [41, с. 9]. Таким чином, електронні послуги служать інструментами доступу до електронних ресурсів. Їх тривалість залежить від правової бази, програмного забезпечення, а також політики власника ресурсу чи сервісу.

Пріоритети розвитку зарубіжних бібліотек включають розробку унікальних електронних продуктів, розробку пошукових інформаційних стратегій, вирішення проблем оцифрування документів та впровадження інноваційних засобів інформації [6, с. 91].

Ініціатива в розвитку комунікаційних технологій належить американським бібліотекам, які ще в 1970-х роках здійснили перші проекти з інформатизації бібліотечних процесів, оцифрування фондів і створення електронних бібліотек. У європейських країнах інформаційно-комунікаційні

технології інтенсивно використовуються в бібліотеках Німеччини, Швеції, Данії. Концепція технологізації потоку інформації швидко розвивалася в бібліотеках східних країн, особливо Китаю, Японії, Кореї [6, с. 91].

Україна активно використовує міжнародні електронні бази даних у процесі розробки власної стратегії інформатизації бібліотек. Завданням на даному етапі є створення інтегрованого глобального інформаційного ресурсу на основі корпоративної діяльності бібліотеки: збір, зберігання та розподіл інформаційних потоків, розробка ефективних пошукових систем та інформаційних послуг для користувачів [6, с. 91].

Використання сучасних комп'ютерних і телекомунікаційних технологій значно вплинуло на якість інформаційно-аналітичної бібліографічної діяльності, а бібліографічне управління книгами про постійні товари та послуги, актуальні для нових користувачів і нагороджених, стало невід'ємною частиною діяльності бібліотек.

Розвиток сучасної інформаційної індустрії в рамках економіки послуг сприяв виникненню та становленню електронних бібліотечних послуг. Щоб досягти його ефективності, потреби користувачів і тенденції розвитку повинні бути вивчені та визначені. Удосконалювати поточну бібліографію інформації про послуги та продукти, контролювати задоволення поточної бібліографії інформації про попит, проводити наукові дослідження, затверджувати та розробляти оптимальну бібліографію поточної служби, забезпечувати цінність користувача та попит [18, с. 16].

Глобальна інформація є однією з характеристик сучасності та має дедалі важливіший вплив на повсякденну діяльність людей і розвиток глобальних спільнот, що є індикатором суспільного прогресу, оскільки створює необхідні умови для наукової та інтелектуальної комунікації та поширення інформації та суспільних потреб найбільш ефективним способом у всіх необхідних електронних цифрових форматах.

З розвитком глобальної інформації в електронних інформаційних технологіях та національних і міжнародних бібліографічних системах

відбувається процес трансформації, що визначається розвитком інформаційних і комп'ютерних технологій, онлайн-комунікаційних послуг і появою економіки знань. Перехід до електронних та цифрових технологій та інформаційних засобів має першочергове значення не лише для обміну інформацією загалом, а й для прогресу [18, с. 25].

Впровадження в діяльність бібліотек інноваційних форматів і методів роботи на основі інформаційно-комунікаційних технологій змінило спосіб виробництва інформаційних продуктів і надання послуг. Це значно збільшило обсяг науково-інформаційних ресурсів, доступних користувачам без обмежень у часі та просторі. Цей фактор зумовив розвиток системи поглядів на сучасні наукові бібліотеки, які виконують функції центрів наукової інформації та соціальної комунікації.

Враховуючи суспільну важливість вивчення проблеми інформаційних потреб від минулої середини століття до сьогодення, це важливо для багатьох науковців. Дана проблема досліджувалася з позиції загальних теоретико-методологічних питань, виявлення та аналізу інформаційних потреб, визначення шляхів удосконалення роботи із задоволення цих потреб.

Такі світові тенденції, як розширення виробництва інформаційних ресурсів, збільшення обсягу та ролі інформації, глибоке проникнення інформації в усі сфери людської діяльності, активне використання сучасних електронних комунікаційних технологій, зумовлюють необхідність проведення ґрунтовних досліджень.

Інформаційно-комунікаційна діяльність є одним із найважливіших явищ суспільства, що позитивно впливає на розвиток суспільних відносин на всіх рівнях розвитку цивілізаційних структур. Міжнародні взаємодії, зумовлені процесами економічної та інформаційної глобалізації, призводять до того, що об'єкти дослідження вважаються частиною світового наукового процесу [23, с. 50].

Цифрові трансформації, розширення бібліотечно-інформаційних середовищ, інтеграція у глобальний цифровий простір вимагають створення повноцінної багатofункціональної веб-орієнтованої екосистеми.

Активне використання інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах бібліотечно-інформаційної діяльності базується на забезпеченні користувачів сучасними інформаційними ресурсами та базами знань, забезпеченні доступу до інших бібліотечно-інформаційних засобів мережевого простору.

Сьогодні розвиток цифрової інфраструктури та мережевої взаємодії в академічних бібліотеках є необхідною умовою для виконання місії бібліотеки щодо сприяння створенню, збереженню та поширенню знань, а також інформаційних послуг високого рівня для навчання та дослідження. Це результат вибору та реалізації стратегії цифровізації освітньої та науково-дослідницької діяльності університету.

Оскільки світ науки й освіти стає все більш глобальним, а Інтернет досяг такого рівня, коли інформацію можна знайти в будь-якій точці світу лише кількома клацаннями миші, розробляються програми для цифрової трансформації університетів. Вся ця зміна є результатом культурних та організаційних змін у вищих навчальних закладах, заснованих на впровадженні ІТ-рішень.

Водночас цифрові сервіси академічних бібліотек є одним із основних сервісів, що суттєво полегшує діяльність студентів, науково-педагогічних працівників та науковців сучасних університетів.

Цифровізація університетської освіти та науково-дослідної діяльності приносить серйозні зміни в університетські академічні бібліотеки. Університетська спільнота не лише отримує літературу в друкованому чи електронному форматі, а й надає зручну та надійну цифрову бібліотеку для створення, збору, збереження, управління, аналізу та повторного використання наукових та освітніх (у тому числі відкритих) ресурсів [24].

У рамках просування якісної вищої освіти наукова бібліотека університету створює власний інформаційний простір, інтегрований у зовнішні освітні та наукові простори, та ефективно сприяє доступу до цього інформаційного простору та його потенціалу.

Вирішенню цих проблем сприяє інтерактивна інформаційна система університетської бібліотеки на основі веб-технологій, що включає єдиний API-шлюз, що з'єднує окремі автоматизовані системи бібліотеки. Такий підхід дозволив створити кросплатформну систему, яку можна легко розширити в майбутньому [24].

Постійно зростаючий обсяг інформації та документів визначає складні завдання, такі як: пошук, організація, конфіденційність та зберігання документів. Результатом є брак інформації, неадміністративні рішення, збільшення витрат на розповсюдження документів і негативний вплив на ефективність організацій, особливо бібліотек. Тому виникає необхідність вдосконалення документного забезпечення бібліотечної справи за допомогою комп'ютерної техніки [25, с. 3].

Зокрема, науковці вважають, що доцільно запровадити систему електронного документообігу, яка дозволить суттєво зменшити кількість паперових документів та організувати прийом та реєстрацію вхідних документів, контроль за її виконанням, документована інформація та довідкова література. У сучасних умовах розвитку соціально-комунікаційної сфери бібліотеки стають важливим елементом загальнодоступної інформаційно-комунікаційної інфраструктури, що потребує застосування нових підходів [25, с. 3].

Варто додати, що від об'єктивного та своєчасного надходження, реєстрації, опрацювання документів та контролю за їх виконанням залежить оперативність прийняття та реалізації рішень, або ефективність функціонування бібліотеки як соціально-комунікаційного інституту. Нині бібліотекам доводиться швидко реагувати на нестабільні умови зовнішнього середовища, яке швидко змінюється через вплив нових технологій та

інформаційно-комунікаційних систем, що призводять до змін технологічної моделі суспільства.

Сучасні інформаційні технології, особливо інтегровані комп'ютерні мережі та системи зв'язку, дозволяють контролювати та координувати технічні процеси в організаціях та документувати діяльність з управління бібліотекою. Сучасні інформаційні технології, особливо Інтернет, є унікальним середовищем для створення та розміщення інформаційних ресурсів, здійснення пошуку необхідної інформації.

Документаційне забезпечення систем управління бібліотекою, особливо сучасні технологічні засоби автоматизації документування адміністративних процесів, включає об'єднані в мережу персональні комп'ютери та засоби зв'язку, засоби автоматизації введення архівних документів та пошуку інформації на нетрадиційних носіях, засоби обміну інформацією тощо.

Таким чином, вітчизняні науковці доходять спільної думки щодо сервісів цифрових бібліотечних систем наукових організацій та університетів, які виступають джерелом відкритих даних для наукових платформ, і які можна використовувати для оцінки ефективності наукових досліджень і освіти, оцінки індивідуальних і колективних досягнень, а також контролю за науково-дослідницькою діяльністю.

У сучасних наукових розвідках фокус уваги спрямовується на визначення ролі бібліотек у системі соціальної комунікації суспільства. Адже рівень ефективного реагування на інформаційні потреби членів суспільства сприяє підвищенню конкурентоспроможності всіх галузей економіки країни. Тому важливість ефективної організації електронних послуг бібліотеки в умовах потужного розвитку цифрової культури для оптимального забезпечення інформаційних потреб суспільства зростає.

Підсумовуючи усе вищезазначене, історіографія обраної для дослідження проблематики розвитку електронних сервісів у бібліотеках засвідчила, що сучасні сервіси цифрових бібліотек наукових організацій та університетів служать джерелом відкритих даних для наукових платформ, які можна

використовувати для оцінки ефективності наукових досліджень і викладання, оцінки індивідуальних і колективних досягнень, а також контролю науково-дослідної діяльності.

1.2. Джерельна база дослідження

У зазначеному підрозділі наукового дослідження варто здійснити огляд джерельної бази дослідження. Щодо основних законодавчих актів, нормативно-правових документів та стандартів, зазначена група джерел також широко висвітлює обрану для дослідження проблематику розвитку електронних сервісів у бібліотечній справі (рис. 1.1).

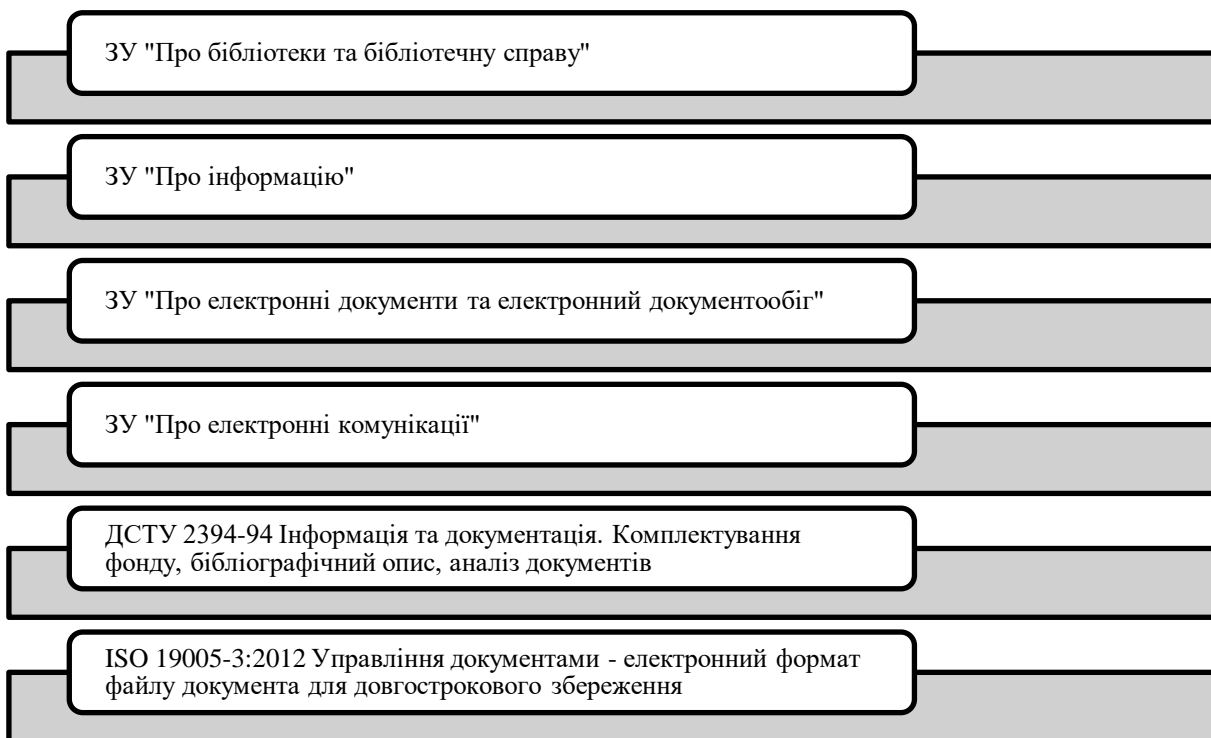

Рис. 1.1. Основні нормативно-правові джерела проблематики розвитку електронних сервісів у бібліотеках

Джерело: створено автором на основі [15; 19; 20; 48].

Відповідно до законодавства у сфері інформації, існує низка важливих принципів інформаційних відносин (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Принципи інформаційних відносин, відповідно до закону України «Про інформацію»

Джерело: створено автором на основі [48].

До вищезазначеного варто також додати, що у зазначеному законі визначаються основні терміни, права та гарантії учасників інформаційних відносин, об'єкти та суб'єкти інформаційних відносин, напрями державної інформаційної політики тощо. До основних напрямів державної інформаційної політики, відповідно до чинного законодавства, варто віднести наступні напрями (рис. 1.3).

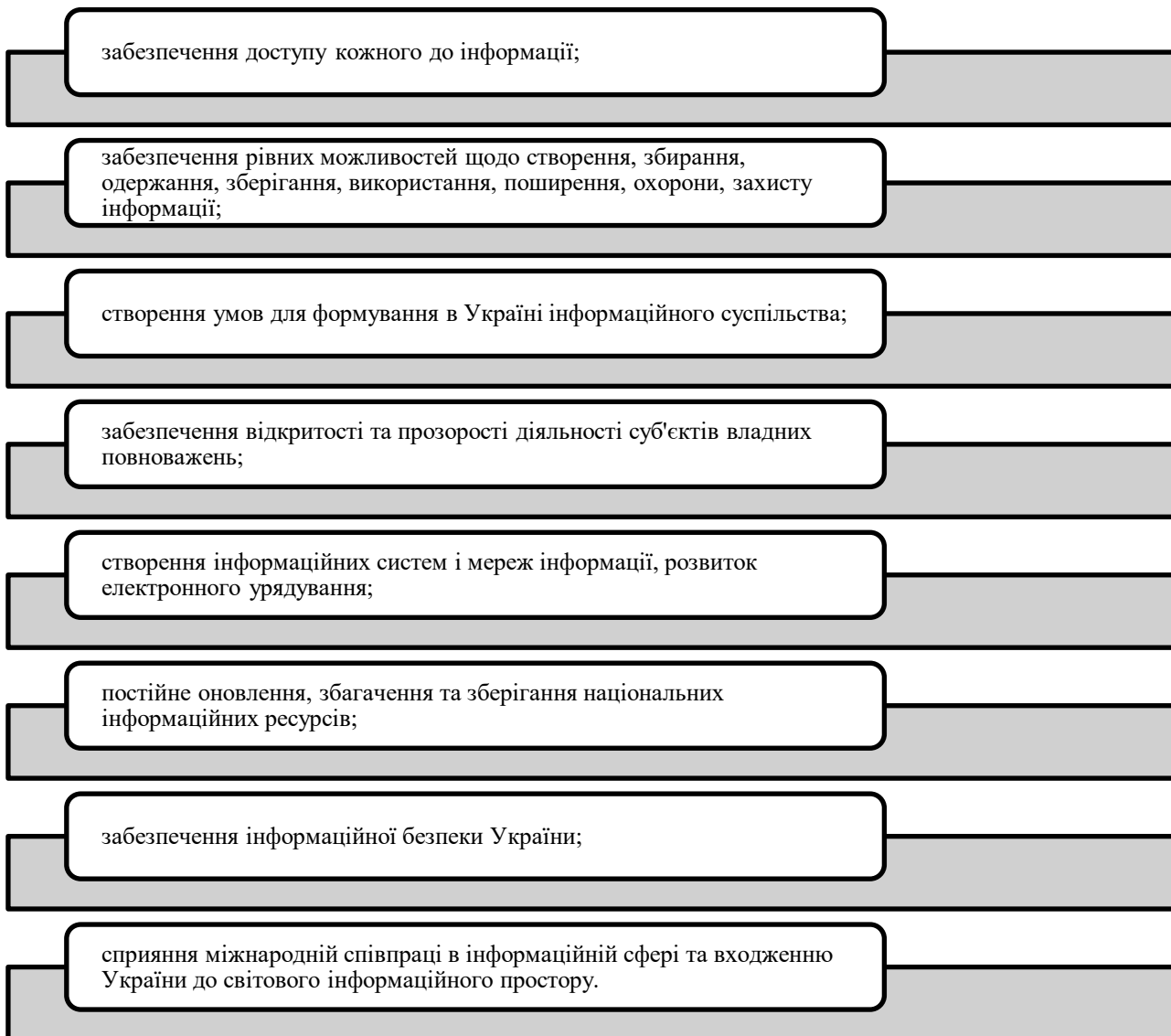

Рис. 1.3. Основні напрями державної інформаційної політики, відповідно до закону України «Про інформацію»

Джерело: створено автором на основі [48].

Щодо законодавства України стосовно електронних документів та електронного документообігу, то Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» регламентує низку важливих питань, які визначають організаційні засади функціонування та обігу електронних документів у нашій державі. Зокрема, у зазначеному документі визначено особливості електронного документу (рис. 1.4).

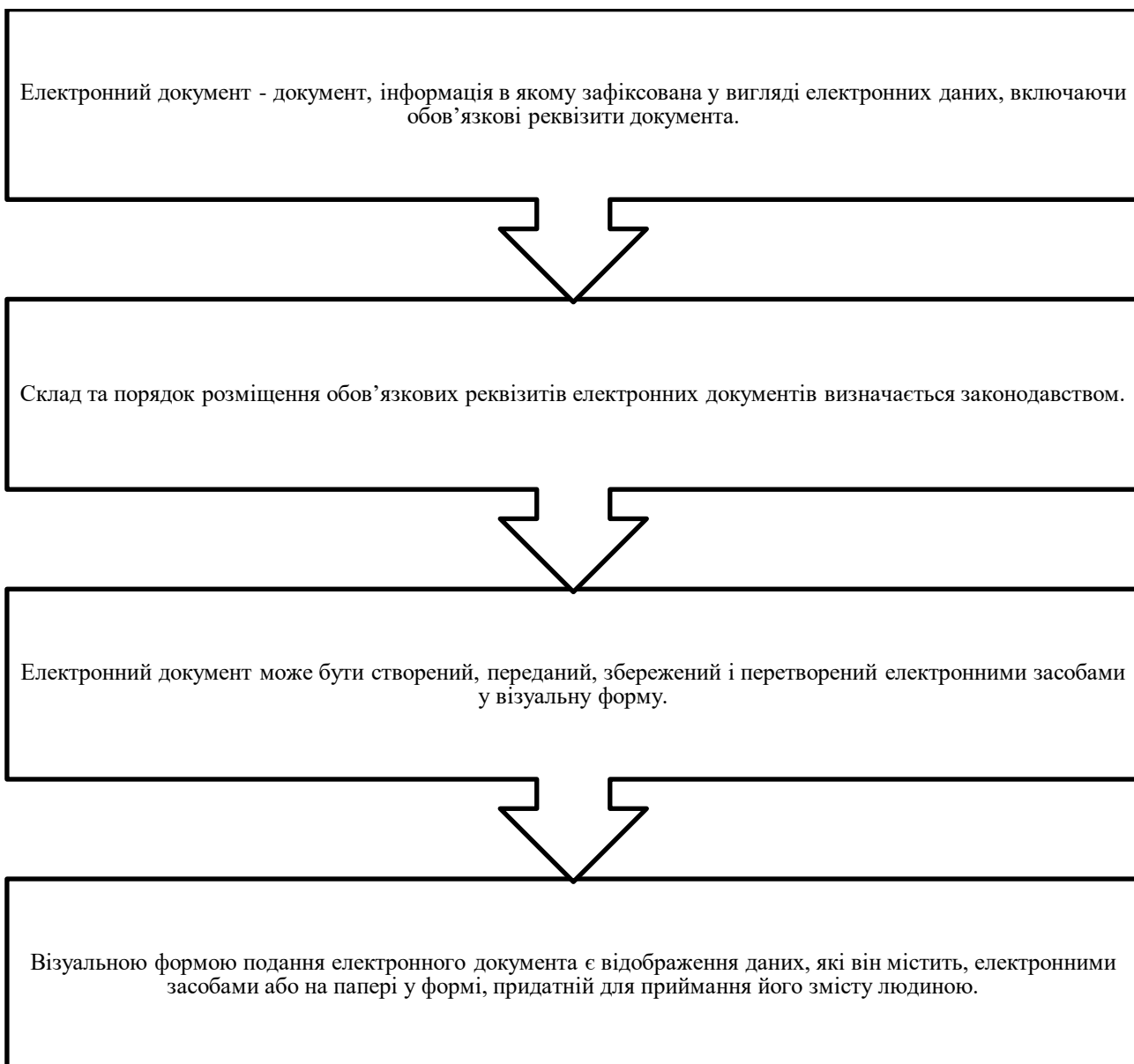

Рис. 1.4. Особливості електронних документів, відповідно до закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»
Джерело: створено автором на основі [19].

Варто також додати, що зазначеним нормативно-правовим документом визначаються основні положення щодо функціонування та реалізації електронного документообігу (рис. 1.5).

Електронний документообіг (обіг електронних документів) - сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів.

Порядок електронного документообігу визначається державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності згідно з законодавством.

Відправлення та передавання електронних документів здійснюються автором або посередником в електронній формі за допомогою засобів інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем або шляхом відправлення електронних носіїв, на яких записано цей документ.

Електронний документ вважається одержаним адресатом з часу надходження автором повідомлення в електронній формі від адресата про одержання цього електронного документа автора, якщо інше не передбачено законодавством або попередньою домовленістю між суб'єктами електронного документообігу.

Суб'єкти електронного документообігу повинні зберігати електронні документи на електронних носіях інформації у формі, що дає змогу перевірити їх цілісність на цих носіях.

Рис. 1.5. Особливості електронного документообігу, відповідно до закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»

Джерело: створено автором на основі [19].

Законодавство також закріплює важливі вимоги щодо зберігання електронних документів (рис. 1.6).

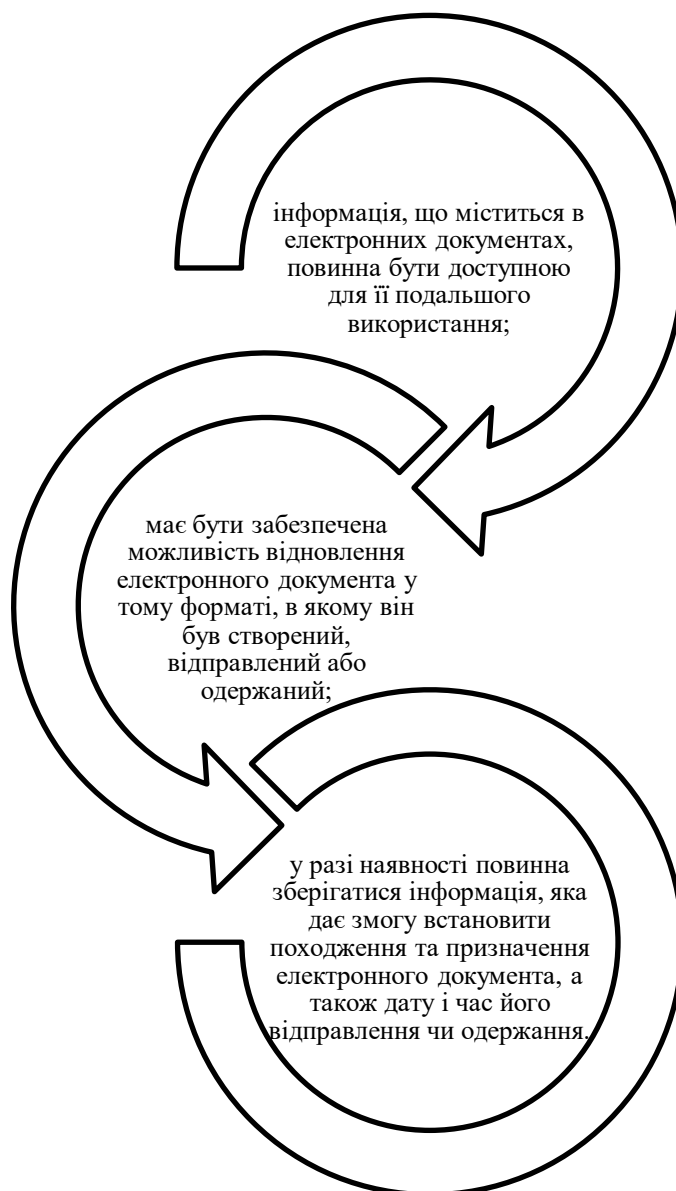

Рис. 1.6. Основні вимоги щодо зберігання електронних документів, відповідно до закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»

Джерело: створено автором на основі [19].

Законом «Про електронні документи та електронний документообіг» також визначено наступні особливості організації та обігу електронних документів (рис. 1.7).

Електронний документообіг здійснюється відповідно до законодавства України або на підставі договорів, що визначають взаємовідносини суб'єктів електронного документообігу.

Використання електронного документа у цивільних відносинах здійснюється згідно із загальними вимогами вчинення правочинів, встановлених цивільним законодавством.

Електронний документообіг на платіжному ринку здійснюється з урахуванням Закону України "Про платіжні послуги".

Суб'єкти електронного документообігу, які здійснюють його на договірних засадах, самостійно визначають режим доступу до електронних документів, що містять конфіденційну інформацію, та встановлюють для них систему (способи) захисту.

В інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних системах, які забезпечують обмін електронними документами, що містять державні інформаційні ресурси, або інформацію з обмеженим доступом, повинен забезпечуватися захист цієї інформації відповідно до законодавства.

Рис. 1.7. Особливості організації та обігу електронних документів, відповідно до закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»

Джерело: створено автором на основі [19].

До основного комплексу джерел, на підставі яких було виконано наукове дослідження, належать матеріали вітчизняних архівних установ, енциклопедії, джерела електронних ресурсів. За фондоутворювачем використані нами матеріали варто поділити на наступні групи (рис. 1.8).

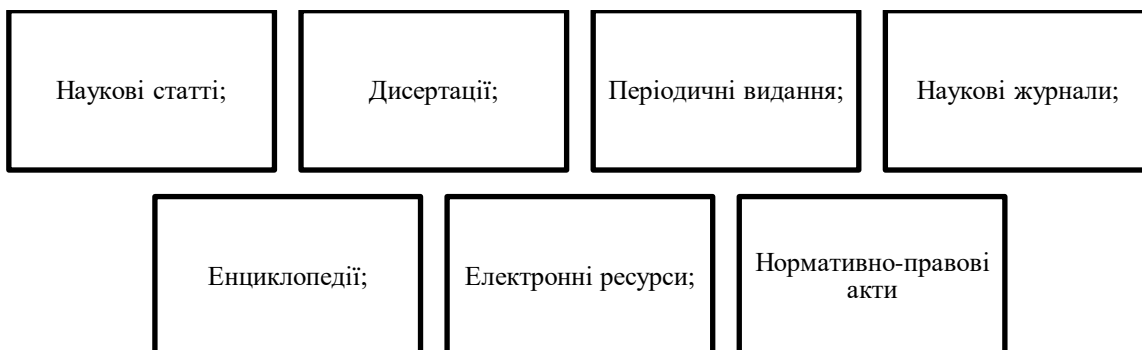

Рис. 1.8. Джерельна база дослідження

Джерело: створено автором.

Отже, на рисунку 1.8 представлені основні групи джерел дослідження. Варто також більш детально розглянути кожен групу джерел джерельної бази дослідження. Різноманітні матеріали, що входять до складу вищезгаданих фондів, формують основу для постановки та розробки обраного для дослідження питання електронних сервісів у бібліотечній справі. Проаналізуємо більш детальну кожен з груп джерел.

Щодо наукових статей, зазначена група джерел є найбільшою серед інших. У науковій літературі поширено достатньо багато наукових статей, які висвітлюють обрану для дослідження проблематику. Тож використання наукових статей дало змогу комплексно, ґрунтовно, всебічно проаналізувати питання електронних сервісів у бібліотечній справі. Щодо дисертацій, у рамках дослідження було проаналізовано дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Зазначене джерело містить 516 сторінок.

Щодо наукових журналів та матеріалів науково-практичних конференцій, зазначені джерела літератури також були досліджені в ході аналізу проблеми функціонування електронних сервісів в бібліотечній справі.

Щодо нормативно-правових актів, на законодавчому рівні закріплено один із пріоритетів нашої держави – створити та забезпечити умови для розвитку індустрії сучасних засобів освіти та вжити заходів щодо забезпечення процесу інформатизації освіти, задоволення інформаційно-комунікаційних потреб учасників освітнього процесу, у тому числі розвитку мереж електронних бібліотек на всіх рівнях освіти, про що йдеться в «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [30].

Підсумовуючи усе зазначене, джерельна база наукового дослідження є достатньо великою, різноманітною, ґрунтовною, що дало змогу в ході дослідження досягти усіх поставлених дослідницьких завдань.

1.3. Методи дослідження

У зазначеному підрозділі дослідження доцільно висвітлити основні методи, використання яких дасть змогу досягти поставлених завдань та результатів дослідження. Основні методи дослідження представлені на рисунку 1.9.

Рис. 1.9. Основні методи дослідження

Джерело: створено автором.

Розглянемо більш детально представлені на рисунку 1.9 методи:

- Аналіз, синтез, індукція, дедукція. Зазначені методи використовувалися задля опрацювання матеріалів дослідження при розгляді теоретичних аспектів проблеми функціонування електронних сервісів в бібліотечній справі. Зокрема, за допомогою аналізу та дедукції досліджено кожен окрему складову проблематики, тоді як завдяки синтезу та індукції сформовано комплексне загальне розуміння сутності проблематики.

- Узагальнення. Завдяки зазначеному методи результати та висновки представлені у вигляді тез, списків або рисунків. Узагальнення дає змогу коротко та лаконічно розкрити сутність обраного для дослідження питання, і використовувалося як в ході теоретичного, так і практичного аналізу проблематики.

- Логічний метод. Завдяки логічному методу сформовано висновки до розділів та висновки до кваліфікаційної роботи. Логічний метод дає змогу зробити відповідні висновки та визначити головні тези та результати проведеного дослідження.

- Метод графічного моделювання. Зазначений метод використано задля кращого наочного узагальнення результатів дослідження. Візуальні об'єкти краще сприймаються на зір та засвоюються, тож подання матеріалу з використанням цього методу підвищили якість кваліфікаційної роботи.

- Історичний. Зазначений метод дослідження передбачає аналіз історії розвитку проблеми функціонування електронних сервісів в бібліотечній справі у світі та в нашій країні. Хронологія функціонування електронних сервісів в бібліотечній справі дає змогу оцінити сучасний етап розвитку електронних сервісів у бібліотечній справі, оцінити поточний досвід та надбання тощо.

- Кейс-стаді. Вказаний метод варто застосувати задля вивчення практичного досвіду запровадження електронних сервісів у бібліотечній справі в Україні та світі. Зазначений метод має велику практичну цінність, тож дасть змогу з практичної точки зору проаналізувати проблематику запровадження електронних сервісів у бібліотечній справі.

- SWOT-аналіз. Вказаний метод на основі визначення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз дасть змогу проаналізувати електронні сервіси українських бібліотек. У рамках дослідження варто здійснити SWOT-аналіз сучасного стану електронних сервісів у бібліотечній справі в Україні. Зазначений SWOT-аналіз також буде закладений в основу ідентифікації проблем та перспектив розвитку онлайн-сервісів у бібліотеках України.

- Прогнозування. Зазначений метод доцільно використати в ході ідентифікації напрямів та визначення перспектив опанування бібліотеками сучасних інформаційних технологій задля підвищення ефективності та оперативності обслуговування та збільшення кількості користувачів у бібліотеках.

Таким чином, методика проведеного дослідження передбачає використання таких теоретичних методів, як історичний метод, а також таких практичних методів, як case-study, SWOT-аналіз, прогнозування. Зазначені методи у своїй сукупності дають змогу проаналізувати та розкрити проблематику електронних сервісів у бібліотечній справі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У розділі проаналізовано сучасний стан дослідження проблеми функціонування електронних сервісів у бібліотечній справі, визначено джерельну базу і методи дослідження. Було встановлено, що протягом останніх десятиліть зазначена проблематика активно досліджується науковцями, оскільки електронні сервіси стають деталі поширенішими, вони є невід'ємними складовими бібліотечної справи.

У підрозділі, присвяченому джерельній базі дослідження, висвітлено науковий доробок вітчизняних науковців з формування концептуальних засад функціонування електронних сервісів в бібліотечній справі, схарактеризовано опубліковані джерела з теми дослідження, представлені, як у друкованому, так і в електронному форматах. Джерельна база наукового дослідження є достатньо великою за обсягом та різноманітною. До основного комплексу джерел, на основі яких було виконано наукове дослідження, належать матеріали вітчизняних інформаційних установ, енциклопедичні видання, джерела електронних ресурсів. Важливою складовою джерельної бази стали законодавчі та нормативно-правові акти, які визначають основні принципи державної інформаційної політики у бібліотечній справі в Україні.

Методика проведеного дослідження передбачає використання таких теоретичних методів, як історичний метод, а також таких практичних методів, як case-study, SWOT-аналіз, прогнозування. Зазначені методи у своїй сукупності дають змогу проаналізувати та розкрити проблематику електронних сервісів у бібліотечній справі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ СЕРВІСІВ У БІБЛІОТЕКАХ

2.1. Розвиток онлайн-сервісів у бібліотеках: основні поняття, види, особливості функціонування

Змінні інформаційні потреби сучасного суспільства, вимоги до якісних інформаційних послуг, розвиток документних та інформаційних джерел, а також стрімкий розвиток соціальних медіа зумовили появу нових механізмів і способів надання бібліотечних послуг. А сама бібліотека виступає нині як соціальний інститут, що забезпечує можливість безперешкодного доступу до інформації в режимі реального часу незалежно від того, де ця інформація зберігається та обробляється.

Характер бібліотечної роботи поступово змінюється, здійснюється перехід від традиційного накопичення інформаційних ресурсів до надання користувачам повнотекстового доступу до різноманітної інформації у віддаленому режимі. Збільшення кількості читачів, збільшення кількості організованих чи запланованих заходів – усе це вже не є основною прерогативою роботи сучасних бібліотек.

Сьогодні перед бібліотеками стоїть важливе завдання: створити гнучку систему управління інформаційними ресурсами, прийняття виважених рішень щодо їх формування та динамічного забезпечення, яка здатна розробляти та впроваджувати нові моделі, механізми та засоби надання інформаційних послуг у сервісно-орієнтованих бібліотечних системах.

Реалії сучасного інформаційного суспільства неминуче призводять до реорганізації інформаційно-бібліотечної роботи, форм представлення інформаційних ресурсів, методів і засобів доступу до них, тим самим визначаючи потреби пошуку каналів передачі інформації в різних підсистемах бібліотеки.

Документи є основою діяльності бібліотеки, основним джерелом інформації для задоволення інформаційних потреб користувачів. Тому в практиці бібліотек останніх років набуває застосування такий напрям, як використання видань на електронних носіях. Однією з найпопулярніших бібліотечних технологій сьогодні є створення електронних фондів документів (електронних бібліотек).

Зазначимо, що одним із перших проєктів, спрямованих на створення колекції електронних версій книг, став проєкт «Гутенберг». Його започаткував у 1971 році Майкл Харт, який отримав доступ до потужного комп'ютера Xerox Sigma V у лабораторії дослідження матеріалів Університету Іллінойсу в США. Він заснований на принципі відновлюваної технології, тобто все, що введено в пам'ять комп'ютера, можна скопіювати в будь-який час і в будь-якому місці. «Гутенберг» вважається найстарішою електронною бібліотекою в світі, яка служить відправною точкою для поширення електронних інформаційних фондів [32, с. 14].

В Європі реалізується проєкт «Bibliotheca Universalis» з метою створення глобальної мережі електронних бібліотек [10, с. 70]. На зустрічі 1997 року в Копенгагені в рамках цього проєкту було вирішено створити спеціальні сторінки на сервері Європейської національної бібліотеки GABRIELLE для забезпечення швидкої передачі інформації в рамках програми оцифрування. Цей проєкт допоміг представникам бібліотечної спільноти співпрацювати та об'єднувати зусилля на глобальному рівні, позитивно впливаючи на розвиток бібліотек та всієї бібліотечної системи [40, с. 42].

Однією з перших ініціатив в Україні стало рішення Бібліотечно-інформаційної ради Національної академії наук (НАН) про доручення для Наукової бібліотеки України імені В. Вернадського (НБУ) організувати передачу електронних копій каталогу для науково-дослідних інститутів НАН України, а також рішення про передачу НБУ за погодженням з установами своїх загальнодоступних електронних джерел інформації (йдеться про каталоги та картотеки, комп'ютерні файли, макети наукових журналів, електронні

видання праць науково-дослідні інститути НАН України) з метою створення електронної наукової бібліотеки НАН України [10, с. 71].

Онлайн-каталоги почали використовуватися в американських бібліотеках на початку 1970-х років після того, як бібліотеки підключили свої місцеві каталоги до мережі. Першими бібліотеками світу, які розпочали використовувати онлайн-каталогізацію, були Бібліотека Університету Огайо (1971 рік) і Публічна бібліотека Далласа [46].

На початку 1980-х років у Сполучених Штатах було розповсюджено велику кількість онлайн-каталогів. Це був золотий вік онлайн-каталогів, коли користувачі бібліотек майже повністю залежали від них у пошуках інформації на теми, що їх цікавили. У той час онлайн-довідники були єдиною відправною точкою для пошуку важливої інформації.

Між 1981 і 1983 роками Рада бібліотечних ресурсів США ініціювала та спонсорувала дослідження користувачів бібліотек щодо їхнього ставлення до онлайн-каталогів. Дослідження було зосереджено на оцінці реакції користувачів на онлайн-каталог, їхніх очікуваннях, потребах і пропозиціях щодо покращення каталогу.

Електронні каталоги першого покоління виникли в результаті автоматизації традиційних карткових каталогів, тому доступ до бібліографічної інформації спочатку був настільки ж обмеженим. Каталог цього покоління має бути попередньо скоординованим, він має такий самий доступ, як і традиційний каталог: автори, назви, ідентифікатори документів, іноді назви тем, і ви повинні ввести речення або принаймні його початок і незалежно від того, які слова. поля «назва» або ініціали в полі «автор» [9, с. 44].

Онлайн-каталоги другого покоління називаються посткоординатними, їх записи створюються у форматі типу MARC, немає підписів, а точками доступу є ключові слова з поля заголовка, автор та інші імена, слова в заголовку теми, якщо є. У цих папках можна використовувати команди та логічні оператори.

Водночас К. Гілдрет прогнозує появу третього покоління каталогів, яке замінить попереднє покоління і дозволить здійснювати пошук як за фразами,

так і за ключовими словами в будь-якій області. Записи каталогу будуть збагачені додатковими керованими та некерованими точками доступу, можливістю пошуку природною мовою, планується автоматичне виправлення помилок [47, с. 39].

Ряд дослідників ототожнюють електронний каталог з модулем будь-якої автоматизованої бібліотечної системи OPAC (Online public access catalog) – Публічним каталогом Інтернет доступу. Архітектура сучасних модулів OPAC включає формати подання даних, системи авторитетних і довідкових файлів. Це очевидно й дає можливість ототожнювати ЕК і OPAC. Насправді існує відмінність, яка полягає в функціональній площині: ЕК створюються переважно для каталогізаторів, куди умовно включають усіх учасників створення запису, а OPAC орієнтований на кінцевого користувача.

OPAC можна розглядати як трикомпонентний об'єкт, який має власну структуру, певні функції, а також способи взаємодії з користувачем. OPAC першого покоління в основному обмежувалися файловою структурою, друге покоління зосереджувалося більше на функціональності, а OPAC третього покоління починалося з компонентів взаємодії з користувачем [53].

Після публікації результатів аналізу онлайн-каталогу Американська рада з бібліотечних ресурсів профінансувала подальші дослідження з розробки механізмів покращення доступу до онлайн-каталогу, які були завершені на початку 1990-х років. При цьому чітко усвідомлювалося, що одним із головних напрямів розвитку електронних каталогів має бути орієнтація на користувача.

У 1990 р. відбулася Стокгольмська конференція з бібліографічних записів, на якій обговорювалося, серед іншого, важливість урахування потреб користувачів при каталогізації та розширення обсягу носіїв, якими вони задоволені. Зокрема, визнавалося, що триваюча тенденція стиснення бібліографічних записів до самого мінімуму каталогізації вимагає ретельного розгляду зв'язків між окремими елементами даних у записі та потребами користувачів [8].

У 1990-х роках змінилися ментальні моделі, очікування, поведінка та стратегії користувачів під час використання бібліотечних онлайн-каталогів. Розпочато дослідження для визначення функціональних вимог до бібліографічних записів, враховуючи мінливе середовище, в якому діють принципи та стандарти каталогізації, завданням якого є розробка структурованої та чітко визначеної моделі зв'язування даних, що надаються користувачам. Користувачі не змінюються поступово – між ними і тими, хто шукав інформацію в карткових каталогах минулого, існує величезна прірва в психології, світогляді, інформаційній зброї [28, с. 21].

Хронологія розвитку проблеми функціонування електронних сервісів в бібліотечній справі представлена на рисунку 2.1.

Отже, аналіз проблеми функціонування електронних сервісів в бібліотечній справі свідчить про те, що зазначена проблематика активно досліджується науковцями.

Всесвітню павутину створюють мільйони веб-серверів Інтернету. Всесвітня павутина нерозривно пов'язана з поняттям онлайн-сервісів. Термінологічний аналіз поняття «веб-технології» пов'язаний із засобами створення веб-сайтів за мультимедійної підтримки, що поєднують різні види інформації: текст, графіку, звук, анімацію та відео. Таке трактування веб-технологій охоплює основні сервіси Інтернету і не втратило свого значення донині.

Використання хмарних технологій спрощує процес створення електронної бібліотеки, як інноваційного типу бібліотечно-інформаційної системи, призначеної для накопичення, структурування та зберігання колекції електронних документів із відповідною системою доступу до них. Якщо раніше у центрі уваги були планування та будівництво бібліотечних приміщень, то сьогодні починає панувати концепція відкритого бібліотечного простору, відповідно до якої, бібліотека стає простором, що здатний формуватися, змінюватися та розвиватися в межах, що постійно змінюються, простір, який об'єднує матеріальне, технологічне та соціальне, традиції та інновації.

Рис. 2.1. Хронологія проблеми функціонування електронних сервісів в бібліотечній справі

Джерело: створено автором на основі [38, с. 10].

У сучасних умовах, коли Інтернет не тільки обробляє статичні дані у веб-просторі, а й служить засобом комунікації, інтеграції, пошуку веб-ресурсів і

надання різноманітних послуг, поняття веб-технології розуміють більш широко, як комплекс технічних, комунікаційних і програмних методів розробки, що вирішують завдання організації спільної діяльності користувачів з використанням мережі Інтернет.

Онлайн-сервіси (веб-сервіси) варто визначити як комплекс інтегрованих програмно-технічних засобів, спрямованих на ефективну обробку веб-ресурсів, розташованих у веб-просторі [11, с. 7]. Під поняттям веб-технології розуміють засоби створення веб-сайтів з мультимедійною підтримкою, що поєднують різні типи інформації: текст, графіку, звук, анімацію та відео.

Для бібліотек як соціальних організацій, які не мають можливості купувати та керувати власними базами даних, використання хмарних технологій пропонує унікальну можливість покращити їх роботу. Використання хмарних технологій у бібліотеках економить кошти на придбання потужних комп'ютерів та ліцензійного програмного забезпечення.

При цьому немає необхідності облаштовувати значну кількість автоматизованих робочих місць користувачів, забезпечуючи їм віддалений доступ до інформаційних ресурсів. Книгозбірні здатні зберігати великі обсяги інформації у хмарних сховищах, що значно зменшує навантаження на локальну бібліотечну мережу, автоматизовану інформаційну систему бібліотеки та власні сервери [34, с. 11].

Цифрове середовище допомагає діяльності бібліотек стати більш динамічними, доступними для великої кількості користувачів, як реальних, так і потенційних, і відкриває можливості для подальшого розвитку. Це зумовило появу нових функцій у діяльності сучасної бібліотеки. Тепер бібліотеки повинні бути також навігаторами мережевих ресурсів, контент-менеджерами, редакторами веб-сайтів, консультантами по роботі з соціальними медіа, організаторами інтерактивних медіа, експертами з адвокації тощо [26, с. 28].

Сучасні бібліотеки трансформуються та розвиваються разом із суспільством, відіграючи роль інформаційних, культурно-освітніх, соціальних та громадських центрів, посилюється їх значущість у вирішенні важливих

суспільних проблем, при цьому активізується пошук новітніх механізмів інформаційного забезпечення користувачів.

Так, ситуація, що склалася в усьому світі, пов'язана з пандемією, стала певним викликом як для суспільства, так і для бібліотек. В Україні така ситуація особливо загострилася з початком повномасштабного збройного вторгнення на територію нашої держави країни-агресора. Проте, бібліотеки нашої країни та світу швидко адаптувалися до нових умов, користуючись різними онлайн-сервісами (рис. 2.2).

Отже, існує низка онлайн-сервісів, що використовуються сучасними бібліотеками, дають змогу задовольнити інформаційні потреби користувачів, відповідаючи вимогам сучасності.

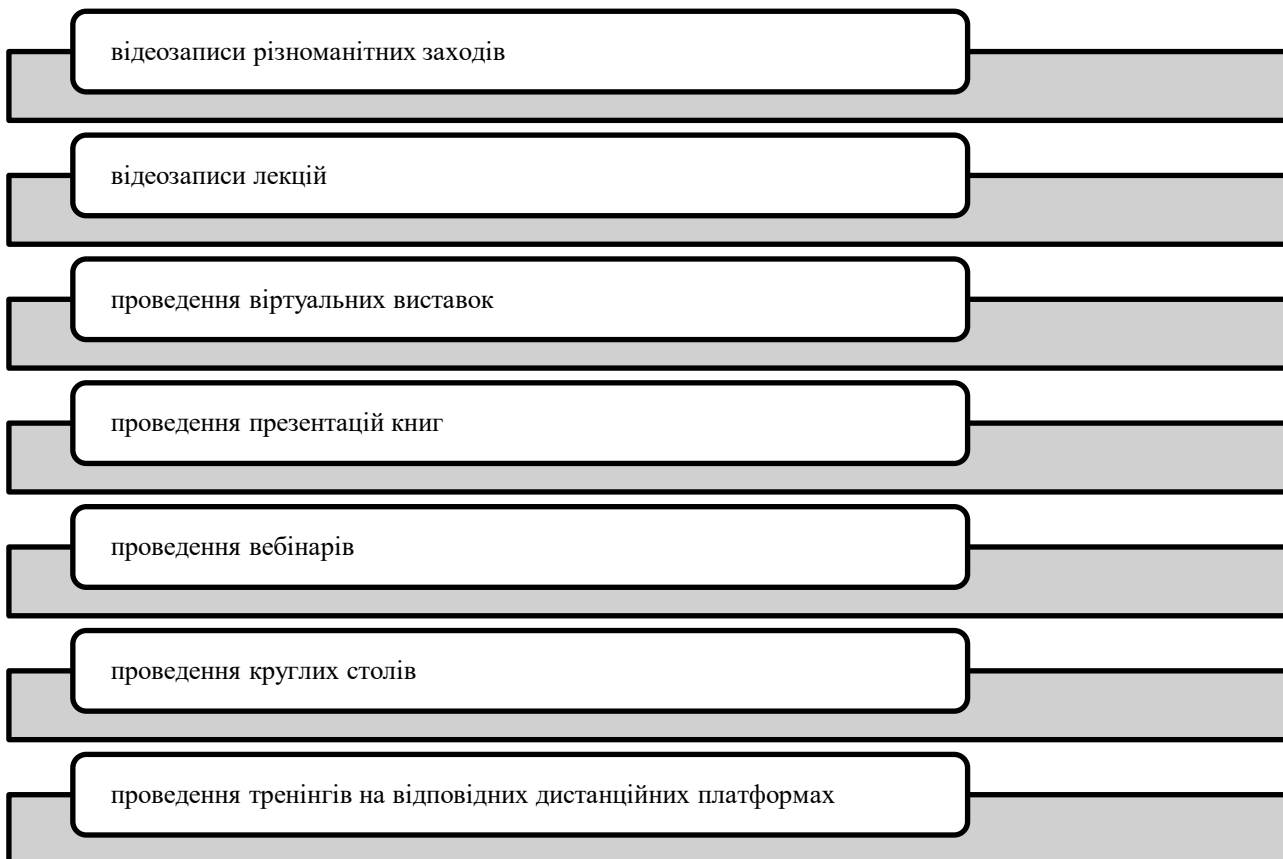

Рис. 2.2. Види онлайн-сервісів у бібліотеках

Джерело: розроблено і складено автором на основі [26, с. 29].

Онлайн-сервіси в бібліотеках мають містити низку основних елементів (рис. 2.3).

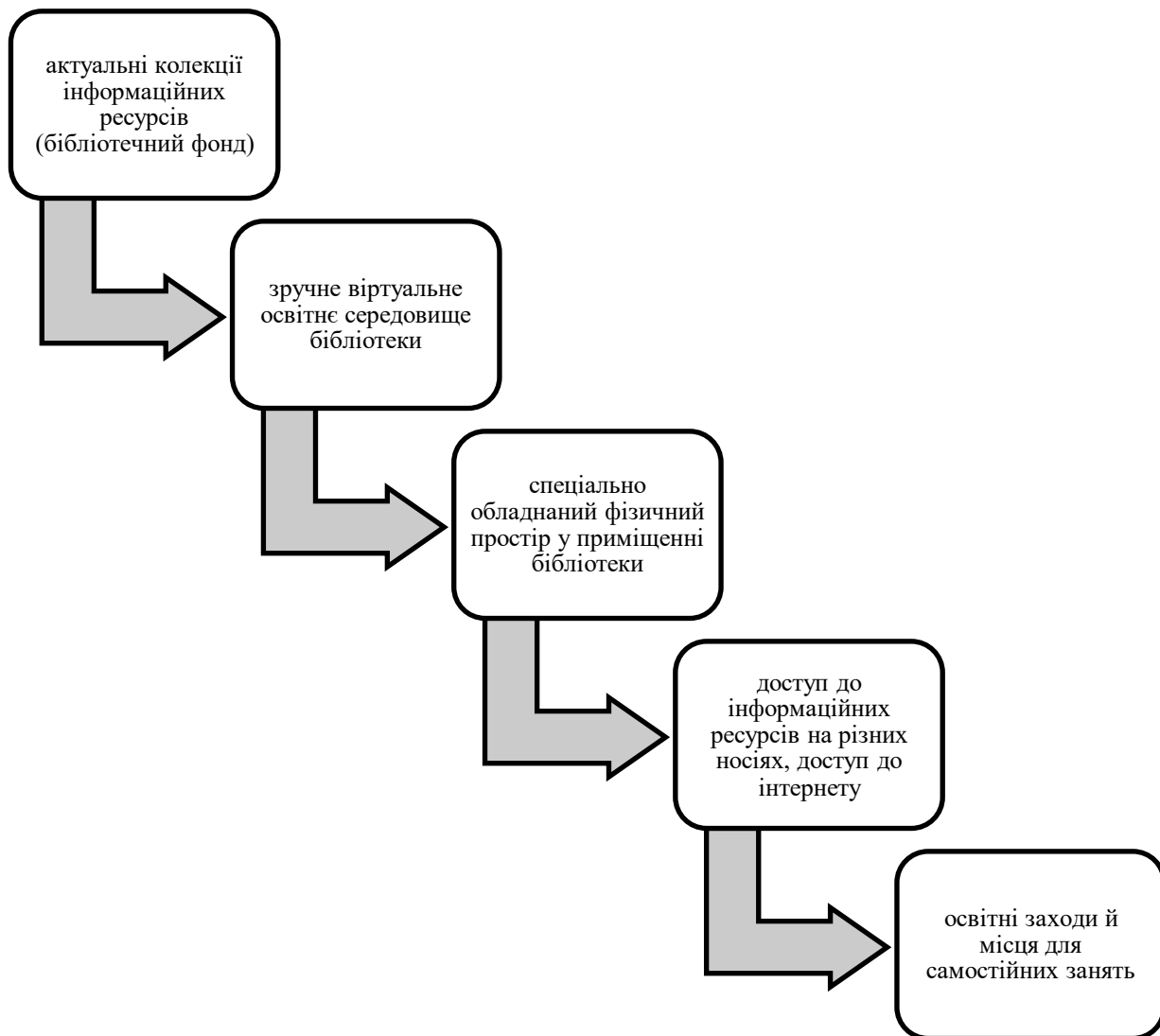

Рис. 2.3. Елементи онлайн-сервісів у бібліотеках

Джерело: розроблено і складено автором на основі [26, с. 29].

Таким чином, компонентами віртуальних бібліотечних послуг, спрямованих на підтримку освіти та самоосвіти, є бібліографічні та комплексні джерела інформації на веб-сайтах бібліотек, доступ до електронних видань, онлайн-довідкові послуги, що надаються переважно через електронну пошту та різні веб-форми, а також онлайн-сервіси на веб-сайті.

Забезпечення онлайн-присутності бібліотеки стає можливим завдяки організації та підтримці віртуальних представництв, які складаються переважно

з сайтів, блогів, сторінок та/або груп у популярних серед користувачів соціальних мережах, каналу відеогалереї, фотогалереї, онлайн-презентацій.

Сьогодні необхідно переосмислити модель побудови комунікації між бібліотеками та користувачами, залучення читачів до навчання та управління якістю послуг. Користувачі можуть разом зробити свій внесок у діяльність бібліотеки, зробивши її більш привабливою, оскільки вони краще за інших знають, чого очікувати від бібліотеки сьогодні; користувачі та саме життя можуть підказати, що потрібно змінити.

Підсумовуючи усе вищезазначене, слід наголосити на тому, що сьогодні, коли можливість придбання книг та інших інформаційних матеріалів обмежена, бібліотеки стають єдиним джерелом доступу для малозабезпечених верств громадян, відкриваючи можливості для задоволення їхніх наукових і освітніх інтересів, професійних потреб і культурних розваг. Власне онлайн-сервіси відіграють у цьому процесі надзвичайно важливу роль. Цифрове середовище допомагає бібліотекам стати більш динамічними у своїй діяльності, доступними для великої кількості користувачів.

2.2. Електронні форми інформаційних ресурсів бібліотечних установ

Як відомо, сучасне інформаційне суспільство характеризується збільшенням потоку інформації, зростанням ролі інформаційних технологій та засобів телекомунікаційного зв'язку, збільшенням виробництва інформації в електронному вигляді, створенням нових інформаційних продуктів і послуг, розширенням інформаційної інфраструктури, що забезпечує ефективну взаємодію людей в процесі життєдіяльності.

Основним завданням бібліотечних установ нині є інформаційне забезпечення освітньої, наукової та дослідницької діяльності в традиційному та електронному просторі шляхом формування якісних бібліотечних фондів, підтримки та розвитку систем електронних інформаційних ресурсів, продуктів і

послуг, забезпечення доступу до них, а також змістовне та своєчасне реагування на інформаційні потреби всіх користувачів.

Розміщення та надання користувачам інформаційних ресурсів бібліотеки здійснюється за допомогою як традиційних, так і дистанційних форм роботи, сучасних технічних засобів та електронних інформаційних сервісів. Усе зазначене є інструментами розкриття інформації.

Під впливом процесу комп'ютеризації бібліотечної галузі до традиційних інформаційних джерел і послуг бібліотечних організацій безперервно додаються електронні ресурси, утворюючи разом комплексний бібліотечно-інформаційний потенціал.

Інформаційні установи є виробниками й власних електронних інформаційних продуктів, таких, наприклад, як електронна бібліотека.

Електронна бібліотека – це складна інформаційна структура. Електронні форми інформаційних ресурсів бібліотеки є сукупністю електронних версій документів, до яких можна отримати доступ через комп'ютерну мережу. Під електронною бібліотекою також слід розуміти [16, с. 8]:

- сукупність організацій збору документів;
- механізмів перегляду та пошуку документів;
- комп'ютерну мережу;
- комплекс послуг, призначених для вирішення завдань користувача.

Електронні форми інформаційних ресурсів бібліотек утворюють об'єднання через мережі тексту, документів, зображень, звуків, наукових даних та електронного програмного забезпечення, які утворюють серце теперішнього та майбутнього Інтернету, забезпечать доступ до електронних архівів бази людських знань.

Характер подання інформації в електронних формах у бібліотеці визначає її потенційні можливості, обмеження та форми роботи. В умовах цифрового представлення інформації та існування комп'ютерних мереж в глобальному просторі, з одного боку, електронні документи можуть бути доступні як у стінах традиційної бібліотеки, так і за її межами, а з іншого боку, пошук

необхідних матеріалів можна здійснювати практично з будь-якого місця, яке має підключення до глобальної комп'ютерної мережі. По-третє, така бібліотека має розподілений характер, тобто її частини можуть бути розміщені в різних частинах світу.

Електронну бібліотеку можна вважати мережевою віртуальною організацією, що збирає, керує та зберігає різноманітний цифровий вміст і надає користувачам (або спільноті з користувачів) функціональні можливості щодо використання електронних форм інформаційних ресурсів.

Як синоніми поняття «електронна бібліотека» використовуються поняття «цифрова бібліотека» і «віртуальна бібліотека». З огляду на форми подання інформації термін «цифрова бібліотека» нам уявляється більш точним, оскільки всі матеріали, що зберігаються в такій бібліотеці, попередньо тим або іншим чином оцифровуються, тобто мають цифровий, дискретний характер.

Існує ціла низка електронних форм інформаційних ресурсів сучасних бібліотечних установ (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Електронні форми інформаційних ресурсів бібліотечних установ
Джерело: розроблено і складено автором на основі [16, с. 23].

Варто також додати, що використання електронних інформаційних ресурсів бібліотечних установ надає користувачам бібліотечними послугами низку переваг (рис. 2.5).

доставляють інформацію користувачу на місце її замовлення – достатньо мати комп'ютер, підключений до мережі Internet;

надають більше можливостей щодо пошуку відомостей та їх опрацювання, оскільки практично будь-яке слово в тексті може бути пошуковим виразом;

надають можливість спільного використання певної інформації, що значно спрощує завдання фізичного дублювання мало використовуваних матеріалів, а також забезпечує доступ до унікального документа, для роботи за яким раніше потрібно було прийти в сховище, де він знаходиться;

надають бібліотекам і архівам можливість забезпечити широкий доступ користувачів до своїх фондів за допомогою представлення їх в комп'ютерній мережі;

надають можливість бібліотекам постійно підтримувати свої IP в актуальному стані, оскільки оновлення електронної версії документа простіше, ніж друкарської;

інформація доступна цілодобово і повсюдно;

інформаційні матеріали можуть бути подані в різних форматах (текст, діаграма, аудіо, відео дані).

Рис. 2.5. Переваги електронних форм інформаційних ресурсів у бібліотеках

Джерело: розроблено і складено автором на основі [16, с. 8].

Бібліографічні та бібліотечні електронні інформаційні системи відіграють важливу роль в організації інформаційного середовища в країні та в усьому світі. Це – механізм систематизації документів, організації системи змісту та

тегів зберігання, пошуку інформації за тематикою в бібліографічних базах даних, електронних дошках, бібліотечних каталогах. Бібліотечно-бібліографічні електронні інформаційні системи стають не лише інструментом упорядкування, класифікації та індексування інформації, але також й засобом систематизації знань, які набуло людство.

Використання бібліотекою електронних інформаційних ресурсів покликано забезпечити повну автоматизацію бібліотечних технологічних процесів та їх інтеграцію в Інтернет з інформаційними ресурсами вітчизняних і зарубіжних бібліотек. При створенні електронних форм інформаційних документів, що використовуються в діяльності бібліотек, головне полягає в тому, як найкраще організувати великі обсяги інформації, щоб користувачі могли повною мірою задовольнити свої інформаційні потреби.

Електронні інформаційні ресурси представляють у своїй сукупності контент електронних бібліотек і відображають компоненти його зовнішнього середовища – користувачів і зовнішні системи, з якими взаємодіє бібліотека. Розглянемо склад і семантику основних елементів структури.

Веб-сайт електронної бібліотеки схожий на вузол в Інтернеті або в регіональній мережі, що має адресу, за якою користувачі можуть ознайомитися з веб-сайтом, а також карту сайту, яка описує вміст електронної бібліотеки і її функції (рис. 2.6).

Варто додати, що статистична інформація може бути представлена за допомогою як узагальнюючих показників (усього), так і показників використання ресурсів за певний період (день, рік, квартал). Це дозволяє контролювати завантаження ресурсів сайту.

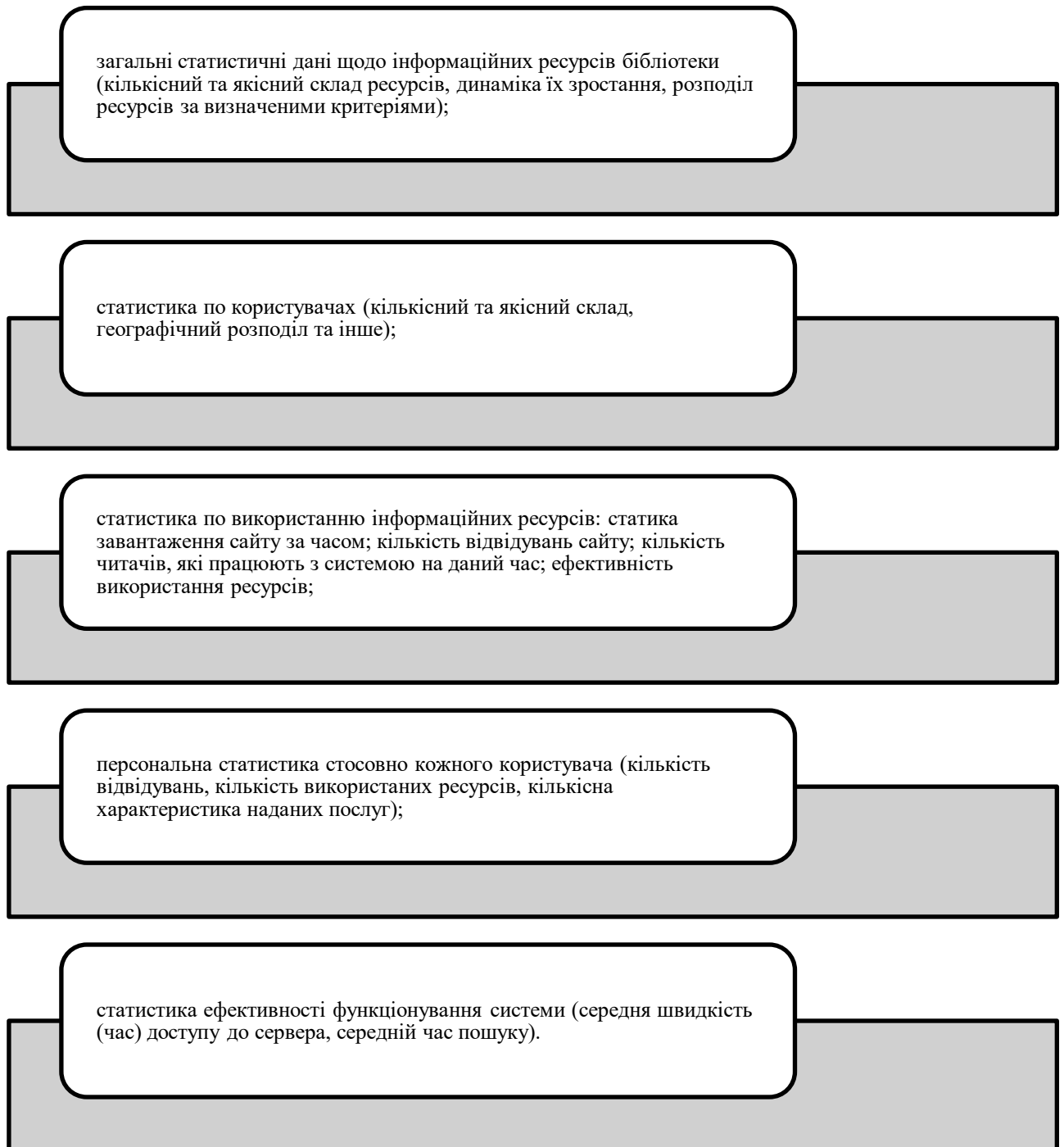

Рис. 2.6. Елементи електронного сайту бібліотеки

Джерело: розроблено і складено автором на основі [16, с. 20].

Таким чином, інформаційні ресурси електронної бібліотеки варто тлумачити як сукупність електронних версій документів, доступ до яких здійснюється через комп'ютерну мережу. Існує ряд електронних форм інформаційних ресурсів бібліотечних установ, використання яких має для користувачів бібліотеки велику кількість переваг.

2.3. Сервісні web-послуги сучасної бібліотеки

Інформаційна та цифрова трансформація суспільства призвела до змін у роботі бібліотек, впровадження інноваційних форм і методів роботи, поступового перетворення бібліотек з традиційних книгозбірень на сучасні інформаційні центри, які можуть стати осередками цифрової освіти для громадян та ефективними посередниками у забезпеченні їх ефективної комунікації з іншими суб'єктами інформаційного простору.

Це стосується й підвищення якості бібліотечно-інформаційного обслуговування, створення та організація доступу до ресурсів і послуг, які відповідають інформаційним запитам і потребам користувачів різних категорій. Використання електронних сервісів дає змогу бібліотекам збільшити власну ефективність та результативність, розвивати та вдосконалювати електронні послуги та ресурси, які надзвичайно актуальні для користувачів в умовах сьогодення.

Систематичне вивчення рівня задоволення інформаційних потреб користувачів, ефективності використання інформаційних ресурсів і сервісів дозволяє скласти уявлення про стан і проблеми надання бібліотечних послуг, а також удосконалити існуючі форми і методи надання цих послуг.

Варто додати, що бібліотеки використовують телекомунікаційні можливості Інтернету для обслуговування читачів у режимі віддаленого доступу без потреби у читальних залах. Віртуальний портал бібліотеки допомагає віддаленим користувачам підключатися до інформаційних сервісів, створених працівниками бібліотеки для кращої комунікації. Він охоплює різноманітні компоненти: інформаційні списки, віртуальну літературу, систему перевірки на плагіат, замовлення книг, ідентифікацію УДК, профіль викладача, замовлення книг, періодичні видання тощо.

Активізується співпраця між бібліотеками через доступ до власних електронних каталогів та каталогів інших бібліотек, завантаження бібліографічних записів із центрів каталогізації, передачу фрагментів баз даних, замовлення матеріалів у книгарнях, обмін книгами, розвиток професійних

зв'язків з вітчизняними та іноземними колегами завдяки таким каналам, як е-пошта, реєстрація на отримання спеціалізованих інформаційних бюлетенів, телеконференції.

Доступ до мережі Інтернет надає віддаленим користувачам можливість користуватися ресурсами бібліотеки, спілкуватися з бібліотекарями, не виходячи з дому чи офісу. Для ефективної комунікації з користувачами бібліотеки вивчають запити читачів, можливості використання ресурсів, досвід інших бібліотек у наданні послуг дистанційно [17, с. 63-64].

Міжнародні бази даних, архіви, бази даних, освітні платформи, відкриті ресурси періодичних видань, навчальні курси є важливими ресурсами для забезпечення інформації та комунікації. Активна трансформація бібліотек змушує нас переглядати форми роботи, адже кількість джерел інформації збільшується, користувачі стають все більш вимогливими. Основними каналами комунікації з користувачами є сайт бібліотеки, корпоративне листування, соціальні мережі.

Адаптація бібліотек до вимог інформаційного суспільства сприяла значним перетворенням у всіх сферах бібліотечної діяльності. Сучасна бібліотека функціонує як певна комунікаційна структура, діяльність якої носить характер документної комунікації, пов'язаної з документними фондами, ресурсами та системами інформаційного обслуговування.

Погоджуємося з думкою про те, що бібліотека виступає як базова соціально-комунікаційна структура, централізуючи комунікаційну культуру суспільства та забезпечуючи комунікаційний процес за допомогою документів, інформації та знань [13]. Дійсно, цифровізація визначає вектори розвитку бібліотек, суттєво впливає на бізнес-модель бібліотечної установи, трансформує традиційні функції бібліотек, розширює бібліотечні послуги. Головне, що діджиталізація бібліотек сприяє скороченню часу на пошук необхідної інформації, відкриває можливості для більш повного задоволення запитів читачів і полегшує доступ практично до всієї інформації.

Сьогодні електронні бібліотеки називають бібліотеками 21 століття, оскільки вони являють собою певну мережу, яка з'єднує їх із зовнішнім світом за допомогою новітніх електронних технологій. Вони являють собою електронні сховища документів, оснащені необхідними механізмами для доступу до них і використання [41, с. 241].

Електронні бібліотеки значно розширюють доступ до своїх електронних інформаційних ресурсів завдяки широкому спектру інформаційних послуг. Зазначена ситуація була стимульована створенням бібліотечних сайтів і порталів, які спочатку виступали посередниками між віддаленими користувачами бібліотеки та самою бібліотекою.

Веб-сайти дозволяють користувачам на роботі, вдома, в офісі, в інших місцях з комп'ютерами, підключеними до Інтернету, самостійно або за допомогою посередників, інформаційних браузерів тощо, шукати та замовляти необхідні дані, а також швидко отримувати інформацію для замовлення. Цей вид послуг також нестримно зростає в мережах університетських бібліотек: термін «віддалений термінал» міцно увійшов у бібліотечну практику [39].

Основним напрямком модернізації бібліотек є подальша комп'ютеризація. Комп'ютеризація означає впровадження нових технологій, елементів, які підвищують якість і ефективність роботи бібліотекарів і допомагають читачам якнайшвидше отримувати доступ до інформації та збирати її [31].

Запровадження у бібліотеках новітніх інформаційних технологій, зокрема мультимедійних, формування та використання електронних ресурсів, розвиток мережевої взаємодії бібліотек, зв'язок з глобальною мережею Інтернет – усе це веде до вдосконалення якості послуг бібліотек.

До сучасних електронних послуг бібліотек варто віднести такі, як «Електронне замовлення», «Електронна доставка документів», «Індексація за УДК», «Заміна втрачених книг», «Продовження терміну придатності книги», «Віртуальний розділ поштової довідки», «Вибір документа відповідно до

теми», «Редагування списку документів», «Перевірка на плагіат», «Платні послуги», «МВА», «Налаштування закладу» тощо [29].

У контексті цифровізації доцільно визначити наступні сервісні web-послуги сучасної бібліотеки (рис. 2.7).

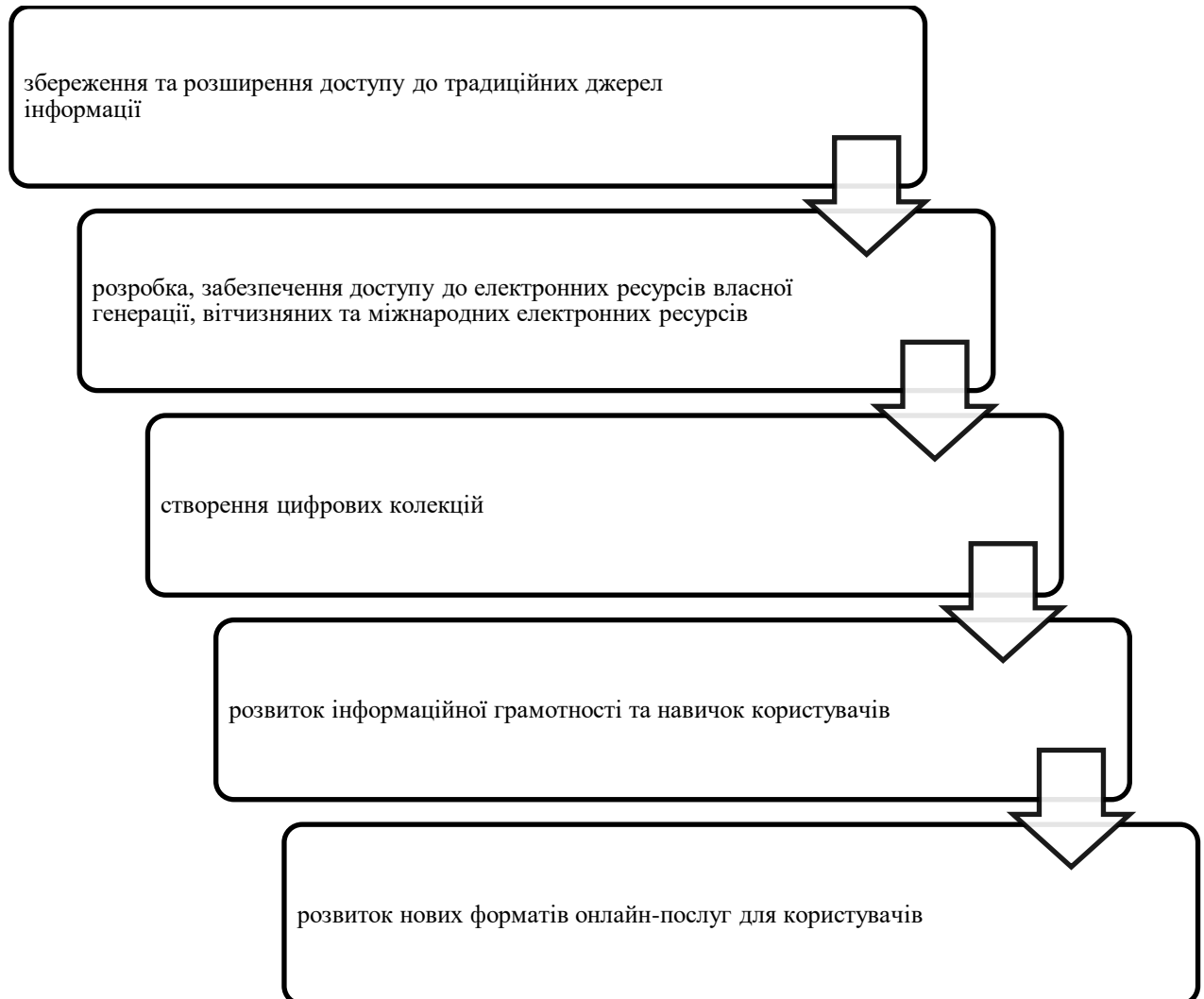

Рис. 2.7. Сервісні web-послуги сучасної бібліотеки

Джерело: розроблено і складено автором на основі [45, с. 55-57].

Таким чином, в умовах сучасного інформаційного суспільства формується новий тип особистості – користувача, основними характеристиками якого є високий рівень інформаційної культури, комунікабельність та здатність засвоювати та використовувати значні обсяги інформації. Бібліотека має бути готова надавати інформаційно-бібліотечні послуги цьому типу користувачів, задовольняючи найрізноманітніші інформаційні потреби, а також заздалегідь

прогнозуючи їх для планування операційної стратегії [22]. Інноваційні підходи зосереджені на найважливіших сферах роботи, особливо на процесах обслуговування користувачів [36].

Важливими та актуальними послугами, які надаються користувачам, є електронні повідомлення та продовження терміну зберігання документів. Їх реалізація можлива завдяки роботі систем електронних форм, які впроваджені в багатьох бібліотеках України [44]. У багатьох бібліотеках також запроваджено послугу з автоматизованої видачі книжок [42].

Підсумовуючи усе вищезазначене, цифрова трансформація наукових бібліотек виступає як процес, який впливає з розвитку методів доступу до інформації, використання нових технологій для вдосконалення послуг та підвищення ефективності роботи бібліотек. В умовах сьогодення сервісні web-послуги сучасної бібліотеки представлені широким колом таких послуг, що свідчить про успішний розвиток бібліотек на засадах цифровізації.

2.4. SWOT-аналіз електронних сервісів українських бібліотек

У зазначеному підрозділі наукового дослідження за допомогою SWOT-аналізу спробуємо розкрити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози електронних сервісів українських бібліотек. Щодо сильних сторін, популярними джерелами електронної інформації залишаються електронні каталоги та електронні архіви наукових праць науково-педагогічних працівників (інститутські/університетські архіви). Ці електронні ресурси стали незамінними для бібліотек, оскільки були популярні задовго до карантинних обмежень [54, с. 20].

З початком карантинних обмежень значна кількість бібліотек почала створювати, формувати, накопичувати окремі розділи на сайтах із електронних інформаційних ресурсів та повнотекстових баз даних, які є доступними на відкритих платформах. При цьому варто відзначити організаційний підхід до класифікації електронних інформаційних ресурсів окремо за галузями знань. Ці електронні інформаційні ресурси містять рекомендації для користувачів і є

додатковими джерелами інформації, що сприяють розширенню бази наукових досліджень, які здійснюють співробітники університетів [54, с. 20].

Сильними сторонами електронних сервісів українських бібліотек також вважаємо набуття працівниками бібліотек знань комп'ютера; зворотну конвертацію коштів, створення іміджевого портфоліо; створення та наповнення електронних баз даних; літературний штрих-код тощо [27, с. 49].

Важливе місце серед сучасних бібліотечних технологій займає послуга мобільної бібліотеки. Мобільні пристрої (смартфони, планшети, iPad та інші) широко увійшли в життя кожного громадянина суспільства і поступово стають основним засобом доступу до глобальної мережі. Розвиток мобільних технологій зробив цей процес простим, швидким і зручним, без обмежень у часі та просторі. Бібліотеки також не можуть ігнорувати це, тому послуга мобільних бібліотек є однією з найактуальніших технологічних інновацій у їхній роботі [37, с. 123].

Послуги мобільної бібліотеки – це послуги, до яких користувачі бібліотеки можуть отримати доступ будь-коли та будь-де, з мобільних пристроїв та мобільного Інтернету. Все більше бібліотек пропонують свої веб-сайти як мобільні версії. Мобільний додаток легко відкривається з різних мобільних пристроїв і пропонує простий для розуміння вміст і візуальне оформлення. Його характерні налаштування – обмежений обсяг тексту та зручна навігація.

Таким чином, розвиток онлайн-сервісів у бібліотеках України має достатньо багато сильних сторін.

Щодо слабких сторін: буктрейлери, довгі списки, подкасти, віртуальні тури та екскурсії, аудіокниги, віртуальні виставки, анотації, новинки, віртуальні огляди, тематичні списки – усе вищезазначене набагато рідше зустрічається на сайтах бібліотек. На нашу думку, завжди доцільно створювати аудіокниги та подкасти для користувачів з особливими потребами, особливо для тих, хто має вади зору, оскільки з практичної точки зору користувачі можуть слухати вміст та займатися іншими справами.

На нашу думку, низька забезпеченість рефератами, новими випусками віртуальних журналів, тематичними списками пояснюється зниженням аналітичної діяльності бібліотекарів, оскільки керівництво бібліотек залучає своїх працівників для здійснення інших процесів, наприклад: оцифрування бібліотечних фондів, наповнення, редагування електронних бібліотечних баз даних, створення колекцій електронних документів.

Щодо можливостей поєднання накопичених електронних інформаційних ресурсів і повнотекстових бах даних, доступних на відкритих платформах, а також віртуальних довідкових сервісів, а точніше, доданих довідкових репозиторіїв, то це допоможе закласти основу для створення вузькомасштабних рекомендаційних систем. Такі спеціалізовані інформаційні системи можна було б розмістити на веб-сайтах бібліотек і користувачі могли б звертатися до них із запитом на інформацію та таку взаємодію із залученням кадрів.

Дистанційні канали інформування користувачів не обмежені в часі чи просторі, але обмежені авторським правом. Бібліотеки започаткували і підтримують тенденцію створення електронних бібліотек. Тому бібліотеки намагаються надати повнотекстовий віддалений доступ до методичних посібників, навчальних посібників і довідників. Доступ до повного тексту мають лише зареєстровані користувачі бібліотеки, які дотримуються законодавства про авторське право.

Ще одним важливим аспектом надання інформації віддаленим користувачам є представленість бібліотек у соціальних мережах. Найпопулярнішими соціальними мережами, розміщеними на веб-сайтах бібліотек, є Facebook, Instagram та YouTube. Twitter і Pinterest менш популярні.

На нашу думку, бібліотекам варто звернути увагу на можливість соціальної мережі TikTok. Це нова інтерактивна мультимедійна платформа для молоді, яка дозволяє блогерам максимально ефективно впливати та взаємодіяти з громадськістю, публікувати короткі мультимедійні документи та передавати повідомлення конкретним користувачам.

Ефективним та перспективним способом інформування користувачів бібліотеки є месенджери, такі, як Viber і Telegram. Незважаючи на те, що обмежена кількість бібліотек України розміщує на своїх сайтах посилання на групи в месенджерах, ми не вважаємо це слабкою ланкою, а навпаки, розуміємо це як передовий та ефективний засіб інформаційного обслуговування користувачів.

На сайтах бібліотек можна знайти посилання на групи Viber і Telegram. Обмін повідомленнями допомагає створити ближчу, більш зацікавлену аудиторію, де користувачі бібліотеки можуть активно спілкуватися один з одним. Завдяки додаткам Telegram чи Viber, які легко встановити та використовувати у повсякденному житті кожного, є можливість надавати дистанційні послуги, а також інформаційну підтримку користувачам бібліотеки.

На нашу думку, бібліотекам варто було б адаптувати свої послуги й до запитів дітей з особливими потребами: дітей-інвалідів, соціально незахищених та внутрішньо-переміщених осіб; надавати користувачам безкоштовну, безбар'єрну та безперешкодну можливість отримувати віртуальну інформацію з будь-якого сервісу в зрозумілій формі [14, с. 145].

Для розвитку онлайн-сервісів сучасних бібліотек серйозну небезпеку становлять кіберзагрози, що вимагає захисту даних в інформаційних системах. Потрібно уникати й поширення неправдивої інформації. Можуть виникати певні загрози через відсутність електроенергії або проблеми технічного характеру.

Під час дії карантинних обмежень кількість користувачів, які відвідують сайти бібліотек, як правило, зростає, що підвищує ризик перевантаження сайту. У цьому випадку бібліотека повинна використовувати розподілені сервери або оновити існуючі сервери до більш потужних.

Ключові сильні та слабкі сторони, можливості та загрози розвитку електронних сервісів українських бібліотек, які були попередньо

охарактеризовані та проаналізовані, представимо шляхом графічного моделювання (рис. 2.8).

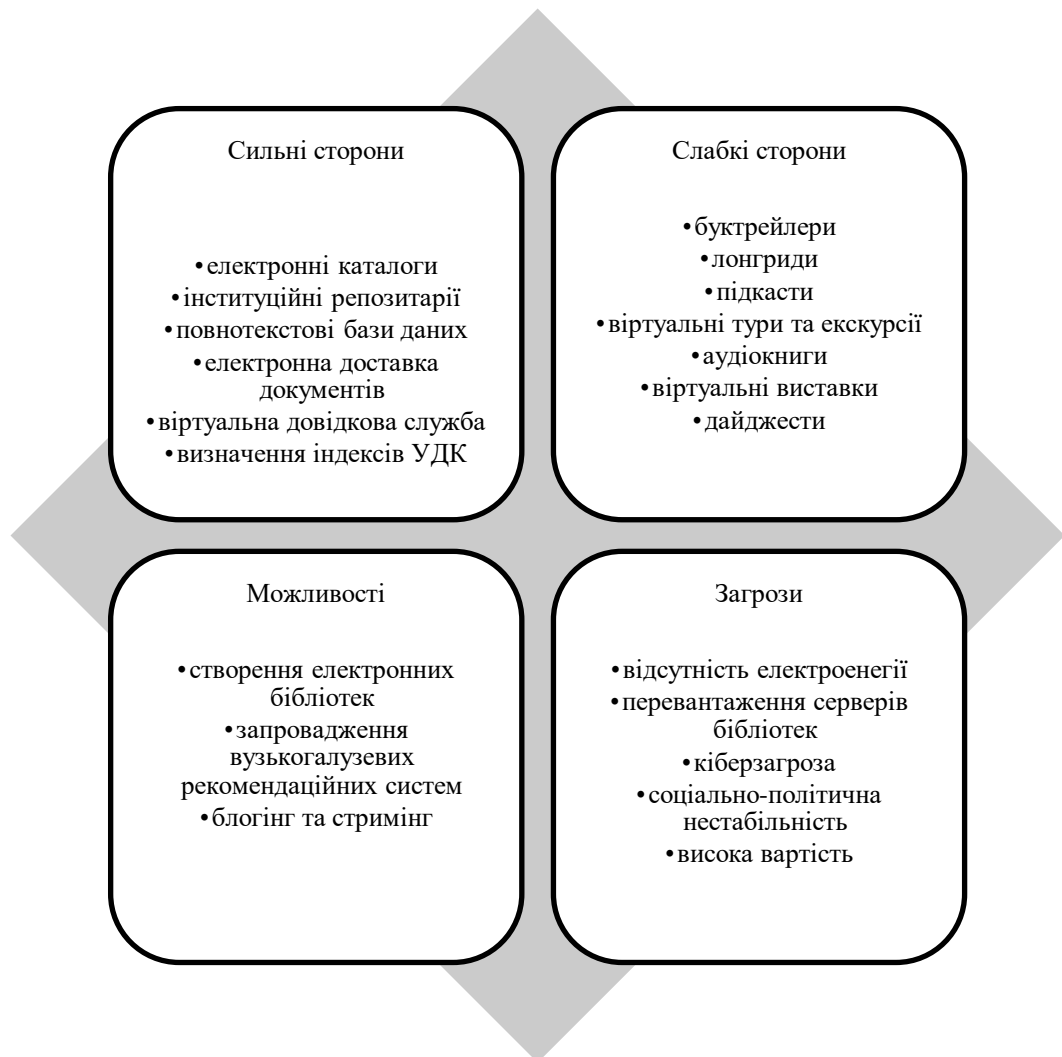

Рис. 2.8. SWOT-аналіз електронних сервісів українських бібліотек

Джерело: розроблено і складено автором на основі [54].

Таким чином, за результатами SWOT-аналізу електронних сервісів українських бібліотек встановлено, що існує значна кількість сильних та слабких сторін розвитку електронних сервісів українських бібліотек, можливості їх розвитку визначають основні вектори щодо пріоритетів подальшого вдосконалення електронних сервісів українських бібліотек, тоді як загрози вказують на проблемні аспекти такого розвитку.

2.5. Використання зарубіжного досвіду розвитку онлайн-сервісів в бібліотечній справі

Щодо світової практики розвитку електронних сервісів у бібліотеках, проаналізуємо досвід університетських бібліотек, зокрема, Університетської бібліотеки Майкла Окпара, Університет сільського господарства, Умудіке, Нігерія. Ключові можливості цієї бібліотеки представлені на рисунку 2.9.

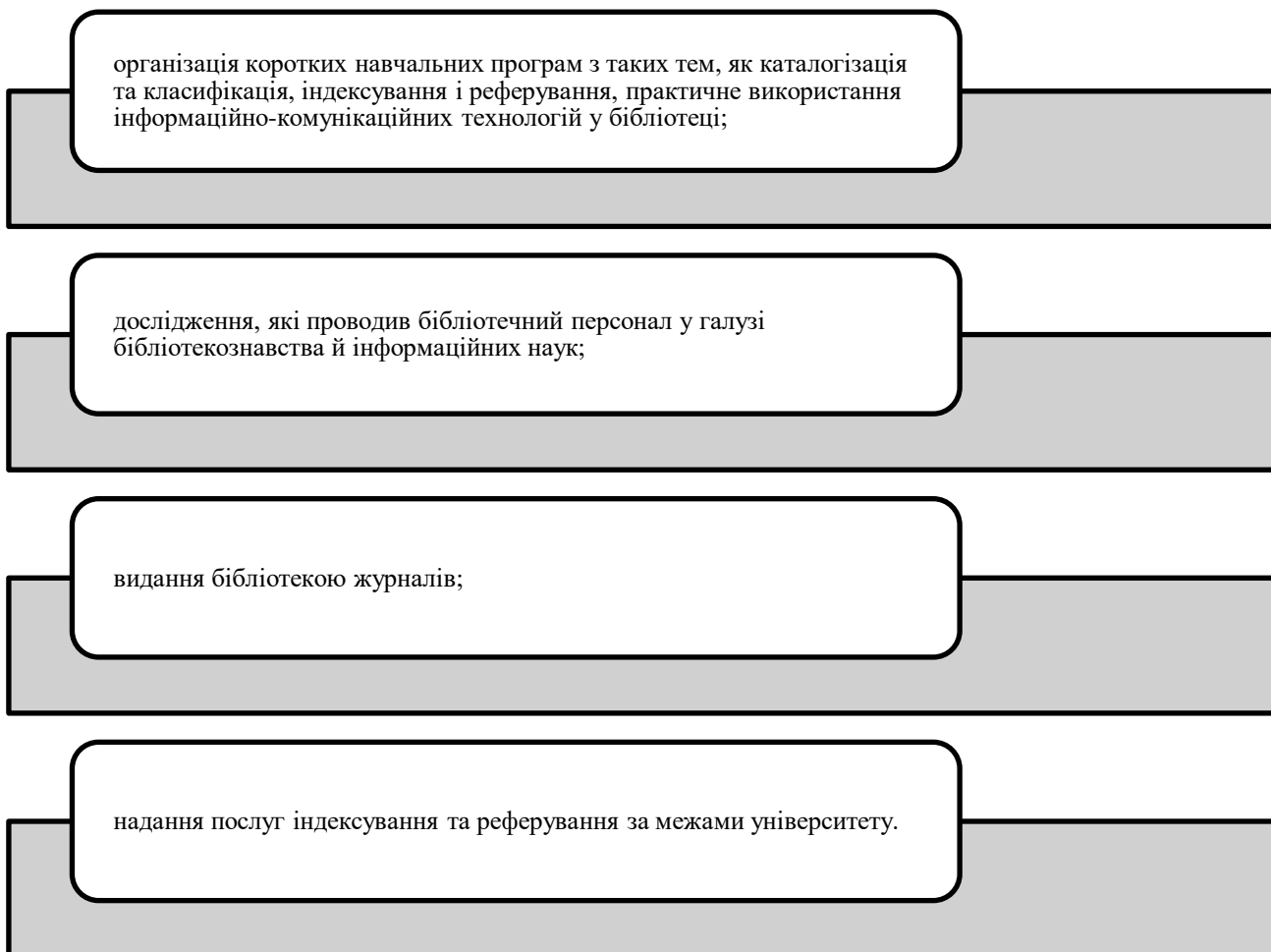

Рис. 2.9. Ключові можливості бібліотеки Майкла Окпара

Джерело: розроблено і складено автором на основі [56].

Варто також додати, що Saakea Yoneka Harris провів SWOT-аналіз університетських бібліотек Ямайки [49]. Сильна сторона їх діяльності полягає в тому, щоб надати користувачам багато електронних джерел інформації:

- електронні бібліотеки,

- онлайн-бази даних, на які підписуються університети, включаючи базу даних EBSCO,
- електронні журнали,
- електронні книги для студентів і вчителів, до яких можна звернутися з будь-якої точки доступу.

Серед слабких сторін слід відзначити досить повільні темпи запровадження новітніх інформаційних технологій в ямайських бібліотеках, обмежену віртуальну присутність бібліотек в Інтернеті, відсутність онлайн-сервісів, таких як «Запитай бібліотекаря», і навіть, потребу в нових комп'ютерах .

Зазначимо, що одним із перших проєктів, спрямованих на створення колекції електронних версій книг, став проєкт «Гутенберг». Його започаткував у 1971 році Майкл Харт, який отримав доступ до потужного комп'ютера Xerox Sigma V у лабораторії дослідження матеріалів Університету Іллінойсу в США. Він заснований на принципі відновлюваної технології, тобто все, що введено в пам'ять комп'ютера, можна скопіювати в будь-який час і в будь-якому місці. «Гутенберг» вважається найстарішою електронною бібліотекою в світі, яка служить відправною точкою для поширення електронних інформаційних фондів [32, с. 14].

В Європі реалізується проєкт «Bibliotheca Universalis» з метою створення глобальної мережі електронних бібліотек [10, с. 70]. На зустрічі 1997 року в Копенгагені в рамках цього проєкту було вирішено створити спеціальні сторінки на сервері Європейської національної бібліотеки GABRIELLE для забезпечення швидкої передачі інформації в рамках програми оцифрування. Цей проєкт допоміг представникам бібліотечної спільноти співпрацювати та об'єднувати зусилля на глобальному рівні, позитивно впливаючи на розвиток бібліотек та всієї бібліотечної системи [40, с. 42].

Аналіз програми проєкту під назвою «Національна інфраструктура бібліотечних та інформаційних послуг для наукового контенту», проведений спільно з Консорціумом e-ShodhSindhu, Центром INFLIBNET та INDEST-

AICTE, IT Делі, допоміг визначити спроможність бібліотек закладів вищої освіти, а саме: доступ до інформації поза межами бібліотеки, єдиний інтерфейс як точка доступу до всіх інформаційних сервісів і ресурсів, миттєве поширення інформації через зручний інтерфейс [55].

Lijuan Yang провів SWOT-аналіз сильних і слабких сторін, можливостей і загроз у розвитку цифрових бібліотек в китайських університетах, допомагаючи розробити стратегії розвитку цифрових бібліотек в університетах [50]. Проведене дослідження дало змогу встановити, що навіть не у всіх бібліотеках впроваджено віртуальні довідкові служби. Враховуючи це, можна зробити висновок, що бібліотеки не готові надавати користувачам комплексне та якісне бібліотечно-інформаційне обслуговування під час пандемії.

Індійський дослідник Мітешкумар Пандья застосував метод SWOT-аналізу для вибору хмарних сховищ для бібліотек. Дослідник вважає, що перед розміщенням даних бібліотеки в хмарі необхідно ретельно розглянути переваги, недоліки та функціональність сервісу [52].

Як показує SWOT-аналіз, недоліком університетських бібліотек Малаві (Африка) є погана комунікація з користувачами; низька наочність бібліотечних послуг користувачам бібліотеки [51].

Таким чином, слід зазначити про важливу роль електронних інформаційних ресурсів у діяльності зарубіжних бібліотек. Дослідження багатьох світових науковців присвячені саме аналізу проблематики розвитку онлайн сервісів у бібліотечній справі. Сильні сторони онлайн сервісів зарубіжних бібліотек можуть бути враховані та використані з метою оптимізації використання та розвитку онлайн-сервісів у вітчизняних бібліотеках.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Використання бібліотеками електронних інформаційних ресурсів забезпечує повну автоматизацію бібліотечних технологічних процесів та їх інтеграцію в Інтернет з інформаційними ресурсами вітчизняних і зарубіжних бібліотек. Компонентами віртуальних бібліотечних послуг, спрямованих на підтримку освіти та самоосвіти, є бібліографічні та комплексні джерела інформації на веб-сайтах бібліотек, доступ до електронних видань, онлайн-довідкові послуги, що надаються переважно через електронну пошту та різні веб-форми, а також онлайн-сервіси на веб-сайті.

Інформаційні ресурси електронної бібліотеки варто тлумачити як сукупність електронних версій документів, доступ до яких здійснюється через комп'ютерну мережу. Забезпечення онлайн-присутності бібліотеки відбувається шляхом організації та підтримки віртуальних представництв, які складаються переважно з сайтів, блогів, сторінок та/або груп у популярних серед користувачів соціальних мережах, каналу відеогалереї, фотогалереї, онлайн-презентацій.

Основним напрямком модернізації бібліотек є інформатизація, яка передбачає впровадження нових технологій, елементів, які підвищують якість і ефективність роботи бібліотекарів і сприяють якнайшвидшому доступу читачів до інформації та сприяють підвищенню якості бібліотечних послуг.

За результатами SWOT-аналізу електронних сервісів українських бібліотек виявлено низку суттєвих сильних і слабких сторін у розвитку електронних сервісів вітчизняних бібліотек, а також можливостей для подальшого розвитку. Ідентифіковані можливості визначають основні напрями щодо вдосконалення електронних сервісів бібліотек, а загрози розкривають проблемні аспекти такого розвитку.

Аналіз зарубіжного досвіду засвідчив, що бібліотеки світу забезпечують доступ до інформації за межами бібліотеки, єдиний інтерфейс як точку доступу до всіх інформаційних сервісів і ресурсів, миттєве поширення інформації через зручний інтерфейс. Усі ці сильні сторони онлайн-сервісів закордонних

бібліотек можна врахувати та використати для оптимізації використання та розвитку онлайн-сервісів вітчизняних бібліотек.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ СЕРВІСІВ У БІБЛІОТЕЧНІЙ СПРАВІ

3.1. Проблемні аспекти розвитку електронних сервісів у бібліотечній справі

Розвиток дистанційних послуг вимагає від бібліотек більшої ініціативи щодо надання послуг. Оцифровка надає нові інструменти та стимули для оприлюднення не лише бібліотечних фондів та подій, але й іміджу самих бібліотекарів як розповсюджувачів знань і грамотності. Просто задовольнити потреби читача недостатньо. Бажано, щоб у відповіді був заклик до зацікавленості можливою новою інформацією з даної теми. Для цього потрібно знати інтереси та рівень зацікавленості постійних користувачів бібліотеки.

Щодо ключових проблем розвитку електронних сервісів, то найскладнішою проблемою, на нашу думку, є архівування плинного ресурсу національного сегменту Інтернету. Навіть бібліотеки загальнодержавного рівня до її вирішення ще не готові, як технічно, так і технологічно. Проте, ці питання неодмінно мають вирішуватися, бо в плинному контенті Інтернету всі суспільні інновації та трансформації відображаються наживо, передаються, так би мовити, з перших вуст. А їхні аналітичні образи необхідні для повного розуміння сучасності, вони можуть стати важливим пластом документальних свідчень для історії.

Сьогодні жодна українська бібліотека не спроможна зберігати увесь поточний вміст національного сегменту Інтернету, хоча архівація здійснюється поетапно. Шкільні, районні, сільські та міські бібліотеки можуть зберігати документи лише місцевого характеру (краєзнавчий контент) з Інтернету, тим самим зміцнюючи інформаційну базу та історичні ресурси місцевості.

Проблема поточного ресурсного зберігання національного сегменту мережі Інтернет є принциповою та важливою проблемою для держави і

потребує ґрунтовного обговорення у професійних колах та прийняття відповідних управлінських рішень.

Важливою також є проблема систематичного поповнення бібліотечних фондів архівними та музейними матеріалами як в оригіналах, так і в електронних копіях. Оцифровка допомагає перенести цілі архіви та музеї в бібліотечні сховища. Бібліотеки отримують втричі більше інформації. Фактично зникає поділ документів між бібліотечними, архівними та музейними документами. В цифрі вони – рівнозначні носії інформації. Саме тому бібліотечні комплектатори повинні зробити предметом своїх турбот архівні і музейні документи.

Зростає роль цифрових презентацій нових видань, бібліотечних фондів, наукових конференцій і самої бібліотеки. Потужність останніх значною мірою залежить від рівня їх присутності в соціальних мережах. Розвиток соціальних мереж може забезпечити бібліотекам доступ до багатьох видів інформації. Поки що тут все обмежується особистими виступами та невеликими дискусіями. А соціальні мережі можуть стати дуже зручним майданчиком для серйозних розмов про наукові та культурні цінності бібліотек, роль бібліотек у розбудові цифрових знань, культури, збереження національної спадщини. Соціальні мережі є дуже ефективним способом привернути увагу великої кількості людей до будь-якої проблеми. Проте зазначений інструмент поки не використовується сучасними бібліотеками у повній мірі.

Проблема цифрової та інформаційної грамотності також особливо актуалізується в умовах розвитку електронних сервісів сучасних бібліотек. Цифрові пристрої та цифрові технології розвиваються настільки швидко, що люди не можуть їх освоїти вчасно, особливо представники старшого покоління. Попит на цифрову освіту стрімко зростає, оскільки цифрові пристрої стають повсюдними. Тож вирішення вказаної проблеми стоїть особливо гостро.

Узагальнюючи усе вище зазначене, представимо ключові проблеми розвитку електронних сервісів у бібліотечній справі (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Ключові проблеми розвитку електронних сервісів у бібліотечній справі

Джерело: розроблено і складено автором.

Таким чином, на визначені проблеми розвитку електронних сервісів у бібліотечній справі мають бути спрямовані рекомендації щодо оптимізації використання електронних ресурсів у сучасних бібліотеках та їх розвитку.

3.2. Напрямки оптимізації використання електронно-інформаційних ресурсів у роботі бібліотек

Сучасні тенденції вимагають нових організаційних, теоретичних, методичних і технологічних засад для формування фондів бібліотек та забезпечення їх інформаційними ресурсами, а також створення відповідних методів доступу до книжкових фондів. Сьогодні створення цифрових колекцій є невід'ємною частиною діяльності бібліотек, головним чином завдяки зростанню обсягів інформації в електронній формі та онлайн-поширенню документів у системі документальної комунікації суспільства. Тож проблематика оптимізації використання електронних інформаційних ресурсів бібліотек має важливе значення в умовах поточних реалій.

Сьогодні основним напрямком розвитку процесів автоматизації в бібліотеках є формування інформаційного простору, здатного забезпечити швидкий доступ до даних та оперативне надання якісних інформаційно-бібліографічних послуг. Це передбачає максимально повне розкриття змісту наявних ресурсів шляхом створення бібліографічних, категорійних і тегових баз даних, що значно скорочує шлях користувачів до знань.

В умовах сучасності бібліотечні установи перетворюються на цілісну систему в інформаційному полі. Використання Інтернет-технологій і дослідження суспільних потреб допомогли створити нову форму інформаційних операцій: дистанційне обслуговування клієнтів. Тому для оптимізації роботи з електронними інформаційними ресурсами бібліотеки взяли курс не лише на використання можливостей глобальної мережі, а й на створення власних інформаційних ресурсів. Основними напрямками оптимізації використання електронно-інформаційних ресурсів у бібліотеках вважаємо наступні (рис. 3.2).

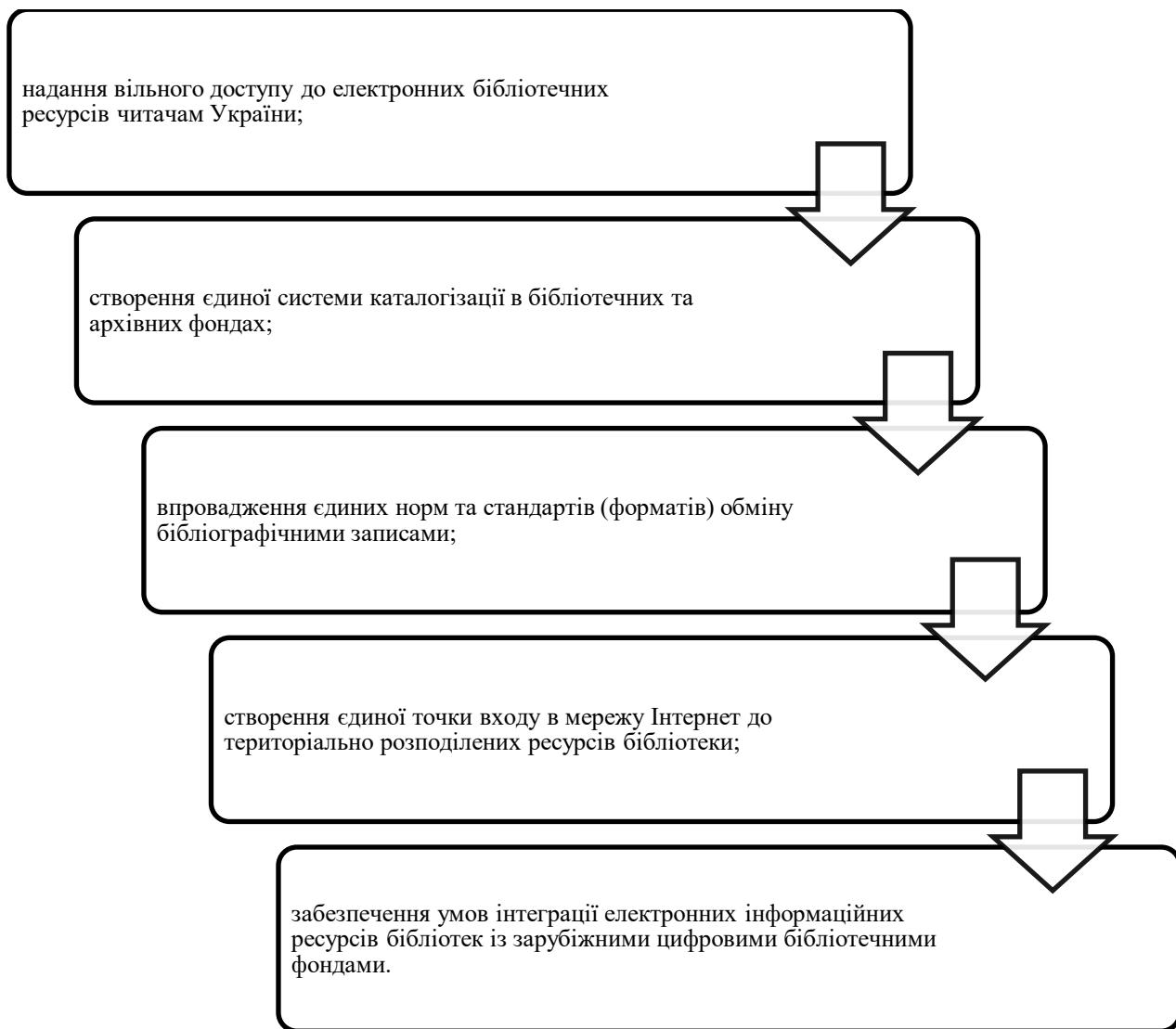

Рис. 3.2. Ключові напрями оптимізації використання електронно-інформаційних ресурсів у бібліотечній справі

Джерело: розроблено і складено автором.

Підсумовуючи усе вищезазначене, одна з найважливіших ролей у процесі формування єдиного інтегрованого інформаційного поля та адаптації до вимог сучасних користувачів належить бібліотекам, які здійснюють пошук, аналіз, каталогізацію та збереження електронної продукції, забезпечують доступ до мережесих ресурсів. Оптимізація електронних інформаційних ресурсів передбачає планування, структурування та організацію ефективного функціонування інформаційних систем, особливо в електронних бібліотеках.

3.3. Перспективи розвитку онлайн-сервісів у бібліотеках в умовах цифровізації

Цифровізація означає перехід людства до нового типу культури і технологій. Це – процес впровадження цифрових пристроїв, технологій і послуг у всі сфери життя, і, звичайно, цифровізація охоплює й бібліотечний сектор, який її втілює та поширює. Цифровізація надала потужних додаткових можливостей для забезпечення традиційних функцій бібліотек – пізнання, освіти, інформації, культури, пам'яті, розваг та спілкування.

Організація знань у формі бібліотечного зберігання завжди була важливою, а з різким збільшенням асортименту електронної інформації вона стала особливо важливою. Цифровізація започаткувала тенденцію перетворення бібліотек на лабораторії для комплексної обробки всіх видів інформації та на різних носіях. Це – оптимістична тенденція, що надає діяльності бібліотек нового дихання. Бібліотечна спільнота має цим сповна скористатися. Бібліотеки повинні стати порадиниками у виборі та використанні надійної високоякісної інформації, яка відповідає заявленим потребам користувачів. Цифровізація перетворює бібліотеки на основні центри інформаційної експертизи.

Таким чином, існує низка перспектив розвитку онлайн-сервісів у бібліотеках в умовах цифровізації (рис. 3.3).

Значення діяльності бібліотек в умовах цифровізації суспільства виводить їх за межі чистої бібліотечної інфраструктури та визначає трансдисциплінарний характер бібліотечної справи. Оцифровка додала до бібліотек широкий спектр електронних ресурсів, розширивши доступ до інформації з бібліотечних фондів та інших інформаційних ресурсів по всій планеті. Тож тепер суспільство користується послугами бібліотек без жодних бар'єрів, а ті бібліотеки, які не запроваджують цифровізацію, невдовзі перебуватимуть у кризі.

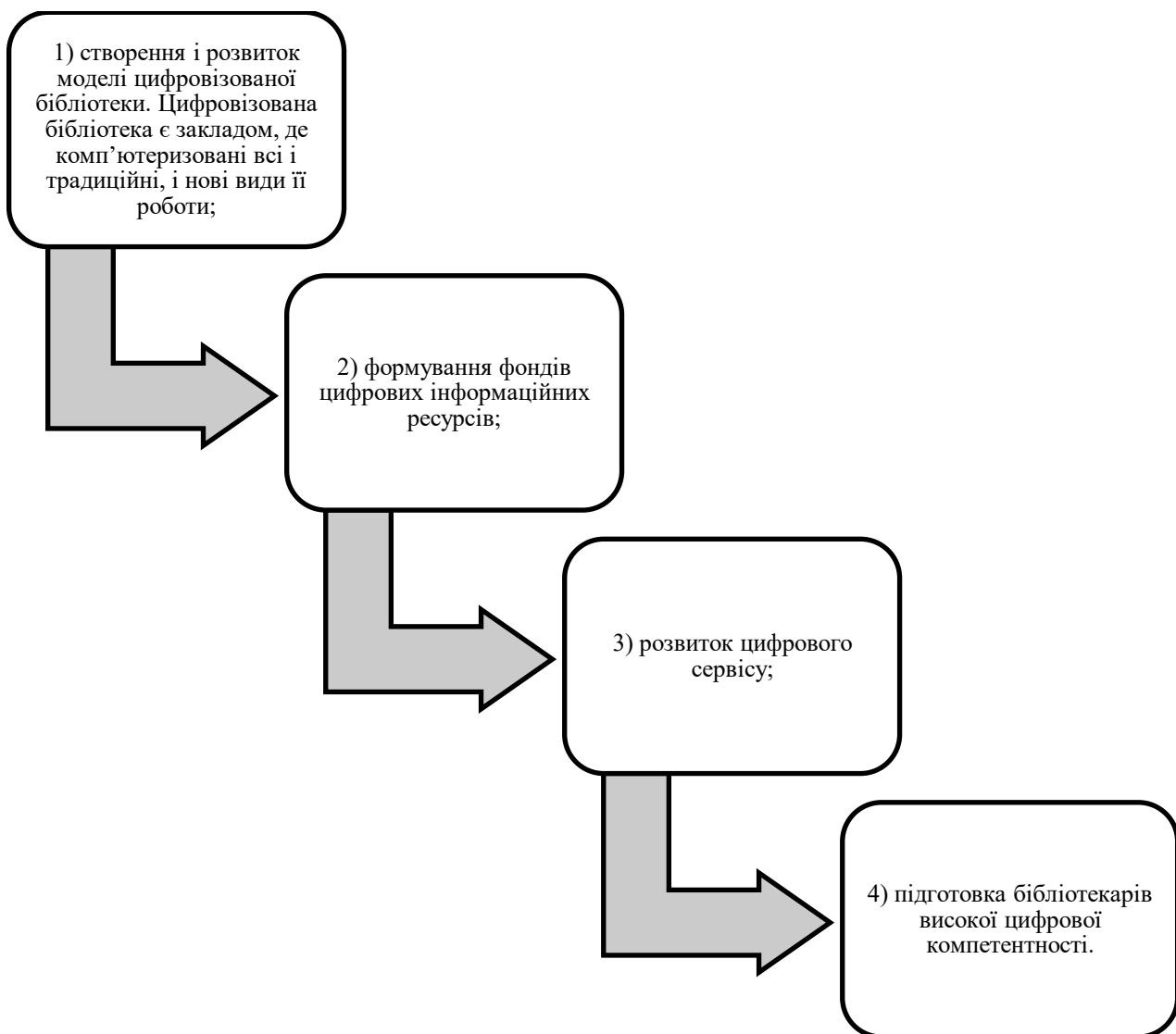

Рис. 3.3. Перспективи розвитку онлайн-сервісів в умовах цифровізації сучасних бібліотек

Джерело: розроблено і складено автором.

Зміни умов доступу до бібліотечних фондів призвели до того, що фізична присутність читачів у бібліотеці більше не є обов'язковою. Але при цьому кількість віртуальних читачів зростає в рази, а відвідувачів бібліотеки буде більше, тому що це зручно, швидко та вигідно. Це створює нові можливості для зростання кола користувачів бібліотечного сектору та розвитку бібліотечної справи, тож розвиток онлайн-сервісів в умовах цифровізації сучасних бібліотек відкриває велику кількість перспектив для бібліотек.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Сучасні тенденції вимагають нових організаційних, теоретичних, методичних і технологічних засад для формування бібліотек та інформаційних ресурсів, а також створення відповідних методів доступу до книжкових фондів. Проблематика оптимізації використання електронних інформаційних ресурсів бібліотек та їхнього розвитку в умовах цифровізації має важливе значення в умовах сьогодення.

Розвиток дистанційних послуг вимагає від бібліотек більшої ініціативи щодо надання послуг та дає змогу ідентифікувати низку проблемних аспектів. Проблема поточного ресурсного зберігання національного сегменту мережі Інтернет є принциповою та важливою проблемою для держави і потребує серйозного обговорення у професійних колах та прийняття відповідних управлінських рішень. На визначені за результатами проведеного дослідження проблеми розвитку електронних сервісів у бібліотечній справі мають бути спрямовані рекомендації щодо оптимізації використання електронних ресурсів у сучасних бібліотеках та їх розвитку.

Оптимізація електронних інформаційних ресурсів включає планування, структурування та організацію ефективної роботи інформаційних систем, особливо електронних бібліотек. Сьогодні основним напрямком розвитку процесів автоматизації в бібліотеках є формування інформаційного простору, здатного забезпечити швидкий доступ до даних та надавати якісні інформаційно-бібліографічні послуги швидко. Це передбачає максимально повне розкриття змісту наявних ресурсів шляхом створення бібліографічних, категорійних і тегових баз даних, що значно скорочує шлях користувачів до знань.

Роль та сфера діяльності бібліотек в умовах цифровізації суспільства виводить їх за межі чистої бібліотечної інфраструктури та визначає трансдисциплінарний характер бібліотечної справи. Цифровізація додала до бібліотек широкий спектр електронних ресурсів, розширивши доступ до

інформації з бібліотек і з них до інформації по всій планеті, тож тепер суспільство користується послугами бібліотек без жодних бар'єрів.

Зміни умов доступу до бібліотечних фондів призвели до того, що фізична присутність читачів у бібліотеці більше не є обов'язковою. Але при цьому кількість віртуальних читачів зросла в рази, а відвідувачів бібліотеки буде більше, тому що це зручно, швидко і вигідно. Це створює нові можливості для зростання кола користувачів бібліотечного сектору та розвитку бібліотечної справи. Отже, розвиток онлайн-сервісів в умовах цифровізації сучасних бібліотек відкриває велику кількість перспектив для бібліотек і є новою вимогою сьогодення.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано історіографію проблеми функціонування електронних сервісів у бібліотечній справі. Відзначено значний внесок у розробку цієї проблематики вітчизняних науковців. Накопичено значний масив інформації та знань щодо функціонування електронних сервісів у бібліотечних установах, розробки понятійно-термінологічного апарату організації бібліотечно-інформаційного обслуговування на сучасному етапі, активного впровадження в повсякденну практику бібліотечного співтовариства нових послуг віртуального обслуговування. У наукових розвідках йдеться також про необхідність оптимізації використання електронно-інформаційних ресурсів у роботі бібліотек.

2. Визначено джерельну базу та методи дослідження. До основного комплексу джерел, на основі яких було виконано наукове дослідження, належать матеріали вітчизняних інформаційних установ, енциклопедичні видання, електронні ресурси. Важливою складовою джерельної бази стали законодавчі та нормативно-правові акти (Закони України «Про бібліотеки та бібліотечну справу», «Про інформацію», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні комунікації» та інші документи), які визначають основні принципи державної інформаційної політики у бібліотечній справі в Україні.

Методика проведеного дослідження передбачає використання таких теоретичних методів, як історичний метод, а також таких практичних методів, як case-study, SWOT-аналіз, прогнозування. Зазначені методи у своїй сукупності дають змогу проаналізувати та розкрити проблематику електронних сервісів у бібліотечній справі.

3. Розглянуто розвиток та особливості функціонування онлайн-сервісів у бібліотеках. Сучасними бібліотеками активно використовується ціла низка онлайн-сервісів. Серед них: організація та проведення віртуальних виставок, вебінарів, різноманітних тренінгів на відповідних дистанційних платформах;

демонстрація відеоматеріалів різноманітних заходів, а також лекцій провідних фахівців у онлайн-форматі; проведення презентацій та круглих столів тощо. Для підтримки таких сервісів важливо забезпечити: актуальні колекції інформаційних ресурсів, зручне віртуальне середовище бібліотеки, а також доступ до інформаційних ресурсів на різних носіях, доступ до Інтернету.

4. Проаналізовано електронні форми інформаційних ресурсів бібліотечних установ, використання яких покликано забезпечити повну автоматизацію бібліотечних технологічних процесів та їх інтеграцію в Інтернет із інформаційними ресурсами вітчизняних і зарубіжних бібліотек. Інформаційні ресурси електронної бібліотеки варто тлумачити як сукупність електронних версій документів, доступ до яких здійснюється через комп'ютерну мережу. Існує ряд електронних форм інформаційних ресурсів бібліотечних установ, використання яких має для користувачів бібліотеки велику кількість переваг.

5. Схарактеризовано сервісні web-послуги сучасної бібліотеки. Забезпечення онлайн-присутності бібліотеки відбувається шляхом організації та підтримки віртуальних представництв, які складаються переважно з сайтів, блогів, сторінок та/або груп у популярних серед користувачів соціальних мережах, каналу відео-галереї, фотогалереї, онлайн-презентацій. Сервісні web-послуги сучасної бібліотеки представлені широким колом таких послуг, що свідчить про успішний розвиток бібліотек на засадах цифровізації.

6. Здійснено SWOT-аналіз електронних сервісів вітчизняних бібліотек. За результатами SWOT-аналізу електронних сервісів вітчизняних бібліотек виявлено низку суттєвих сильних і слабких сторін у розвитку цих сервісів. Аналіз ресурсної бази і можливостей їх розвитку визначають основні вектори подальшого вдосконалення електронних сервісів вітчизняних бібліотек.

7. Визначено проблемні аспекти розвитку електронних сервісів у бібліотечній справі та запропоновано напрями оптимізації використання електронно-інформаційних ресурсів. До ключових проблем розвитку електронних сервісів у бібліотечній справі слід віднести необхідність поповнення бібліотечних фондів новими архівними та музейними матеріалами,

формальне використання соціальних мереж як інструменту просування послуг, підтримку цифрової та грамотності та інформаційної культури користувачів на належному рівні. Основний фокус оптимізації процесів автоматизації в бібліотеках спрямований на формування інформаційного простору, здатного забезпечити швидкий доступ до даних та оперативне надання якісних інформаційно-бібліографічних послуг. Це передбачає максимально повне розкриття змісту наявних ресурсів шляхом створення бібліографічних, категорійних і тегових баз даних, що значно скорочує шлях користувачів до необхідної інформації.

8. Накреслено перспективи розвитку онлайн-сервісів у бібліотеках в умовах цифровізації. яка визначає трансдисциплінарний характер бібліотечної справи, створює нові можливості для зростання кола користувачів бібліотечного сектору та подальшого розвитку електронних сервісів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Андрухів А. І. Електронні послуги в бібліотечній справі: навч. посіб / А. І. Андрухів, Р. О. Голощук, М. Б. Сокіл. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. 136 с.
2. Барабаш В., Глебова Л., Коломієць О. Інноваційні трансформації бібліотек закладів вищої освіти. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*, (19). 2023. С. 10-36.
3. Биков В. Ю., Спірін О. М., Білощицький А. О., Кучанський О. Ю., Діхтяренко О. В., Новицький О. В. Відкриті цифрові системи в оцінюванні результатів науково-педагогічних досліджень. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Київ, 2020. 75 (1). С. 294-315.
4. Білоус В. «Ні карантину на знання та інформаційно-бібліотечні послуги!»: з досвіду дистанційної роботи освітянської книгозбірні. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2021. № 1(23). С.31–34.
5. Білоус В. Дистанційна робота бібліотеки закладу вищої освіти. *Теоретичні і прикладні аспекти інформаційної, бібліотечної та архівної справи*. Випуск № 1. 2023. С. 5-14.
6. Бородай І., Татарчук Л., Підгайна Т. Інформаційні технології в діяльності провідних бібліотек світу та їх використання за умов сучасних комунікацій / І. Бородай, Л. Татарчук, Т. Підгайна. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 2022. (9), С. 80-91. <http://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259154>
7. Бруй О. Не база даних, а пошуковик: як виглядає сучасний Зведений каталог для бібліотек. 2021. URL : <https://chytomo.com/ne-baza-danykh-a-poshukovyk-iaak-vyhliadaie-suchasnyj-zvedenyjkataloh-dlia-bibliotek/>. (дата звернення: 22.10.2023).
8. Бруй О. Сутності бібліографічних записів: за матеріалами Звіту дослідницької групи IFLA з Функціональних вимог до бібліографічних записів

(FRBR). 2008. URL: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/93>. (дата звернення: 28.10.2023).

9. Веремчук О. В. Бібліотечні онлайн-каталоги: еволюція технологій. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 2. С. 42-50.

10. Вітенко В.І. Технологія створення електронної бібліотеки: підходи та перспективи. *Електронні ресурси бібліотек*. Кіровоград, 2003. С. 69–78.

11. Волошко Д. В. Онлайн-сервіс організації конференцій. Національний авіаційний університет. 2022. 61 с.

12. Горбань Ю. І., Рибка Л. А., Рибка А. Т. Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв: модернізація і стратегія в умовах сьогодення. *Питання культурології*, (37). 2021. С. 137–149.

13. Давидова І. О. Бібліотека як комунікаційна система. *Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору*: матеріали міжнародної наукової конференції. 2014. URL: <http://conference.nbuu.gov.ua/report/view/id/312>. (дата звернення: 29.10.2023).

14. Дем'янюк О., Конон Н. Електронні ресурси як технологічна інфраструктура читання в бібліотеках. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 6(1). 2023. С. 139–148.

15. ДСТУ 2394-94 Інформація та документація. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення: вид. офіційне. - К.: Держстандарт України, 1994. URL: http://infstudy.at.ua/load/normativno_pravova_dokumentacija/dstu_2394_94_informacija_ta_dokumentacija_komplektuvannja_fondu_bibliografichnij_opis_analiz_dokumentiv_termini_ta_viznachennja/4-1-0-25. (дата звернення: 25.10.2023).

16. Електронні бібліотечні інформаційні системи наукових і навчальних закладів: монографія / [Спірін О.М., Іванова С.М., Новицький О.В. та ін.]; за наук. ред. проф. В.Ю. Бикова, О.М. Спіріна. К. : Педагогічна думка, 2012. 176 с.

17. Електронні комунікації в бібліотечно-інформаційній освіті, науці та практиці: тези доп. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 5 травня 2022 року. Надвірна : ВСП «Надвірнянський фаховий коледж НТУ», 2022. 160 с.

18. Желай О. Електронний сервіс сучасної бібліотеки: монографія / Оксана Желай; наук. ред. В. М. Горовий; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2021. 208 с.

19. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>. (дата звернення: 25.10.2023).

20. Закон України «Про інформацію» № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>. (дата звернення: 25.10.2023).

21. Іванова С., Новицька Т., Кільченко А., Вакалюк Т., Мінтій І. Технологія використання наукових електронних бібліотек для оцінювання результативності науково-педагогічних досліджень. *Освіта. Інноватика. Практика*, 10(6). 2022. С. 14–23.

22. Інтерактивні форми підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу: метод. посіб. / уклад. Г. М. Колотило. Обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка. URL: <http://lib.if.ua/publish2008/1217836988.html>. (дата звернення: 01.11.2023).

23. Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань: монографія / О. М. Василенко, Т. В. Добко, Н. Я. Зайченко та ін.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 410 с.

24. Ключник І. А. Єдина цифрова інфраструктура сучасної наукової бібліотеки на основі web-технологій [Електронний ресурс] / І. А. Ключник, Т. О. Колеснікова, О. С. Шаповал. Наука та прогрес транспорту, 2019. №1 (79). – URL:[http://stp.diit.edu.ua\(article\)view/160434/162288](http://stp.diit.edu.ua(article)view/160434/162288).

25. Ковальчук Н. В. Інформаційні технології в управлінні національною бібліотекою: документально-прикладний аспект / Н. В. Ковальчук. *Актуальні*

питання документознавства та інформаційної діяльності: теорії та інновації: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 27 березня 2019 р.) / під заг. ред.. В. Г. Спрінсяна. Дніпро: Середняк Т. К, 2019. С. 342-346.

26. Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Бібліотека як соціокультурний публічний простір: трансформаційні зміни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія* : наук. журнал. Київ. 2020. № 4. С. 24-31.

27. Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір : матеріали VI Всеукр. наук. конф. молод. вч., асп. та магістран. / М-во культ. України та інформ. політики ; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. ; Київ. націон. універ. кул. і мист. ; Наук. тов. студ., асп., доктор. і молод. вч. (Київ, 03 листопада 2022 р.). Київ : НАКККиМ, 2022. 182 с.

28. Кучай О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах Польщі засобами мультимедійних технологій : дис. ... доктора пед. наук. Черкаси. 2016. 516 с.

29. Медведь М. М. Політика інноваційних впроваджень у роботу Наукової бібліотеки Ужгородського університету. *Використання інструментів вебтехнологій як основа розширення бібліотечних он-лайн послуг у формуванні сучасного іміджу бібліотеки* : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (Ужгород, 18–25 черв. 2019) ; ДВНЗ "Ужгор. нац. ун-т", Наук. б-ка. Ужгород, 2019. URL: <http://www.lib.uzhnu.edu.ua/public/uploads/files>. (дата звернення: 31.10.2023).

30. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#n10>. (дата звернення: 25.10.2023).

31. Ніколаєв І. В., Криворучко Н. В. Використання сучасних інформаційних технологій у роботі бібліотек. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. Кіровоград : КНТУ, 2015. Вип. 27. URL: file:///C:/Users/Zzzonked/Downloads/Npkntu_e_2015_27_36.pdf. (дата звернення: 31.10.2023).

32. Павлуша І. Електронні бібліотеки: зарубіжний досвід, питання, розробки української концепції. *Бібліотечний вісник*. 1999. № 4. С. 13–23.

33. Плужник О., Дрок П. Електронний документообіг в системі роботи сучасних бібліотек: ефективність, безпека та інновації. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*, (19). 2023. С. 198-212.

34. Ржеуський А.В. Моделі, методи та засоби надання інформаційних послуг у сервіс-орієнтованих системах : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.03 / Ржеуський Антоній Валентинович ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 23 с.

35. Сокіл М., Зворський А. Сучасні електронні послуги бібліотеки для підтримки навчального та наукового процесів ЗВО в умовах невизначеності. *Вісник Хмельницького національного університету*, 2023. Том 1, №1. С. 205-209.

36. Соцков О. Новий погляд на нову бібліотеку. *Бібліотечний вісник України*. 2011 №2. С. 21–23.

37. Сучасний рух науки: тези доп. XI міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 8-9 жовтня 2020 р. Дніпро, 2020. Т.2. 426 с.

38. Сучасні інформаційні системи і технології в бібліотечно-інформаційній діяльності та в архівах. Київський університет імені Бориса Грінченка. 2020. 26 с.

39. Таланчук О. Б. Роль електронних бібліотек у формуванні інформаційноосвітнього простору університету. Наукова б-ка Хмельн. нац. ун-ту. Хмельницьк: ХНУ. 2010. URL: http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2010/tal_rol.htm. (дата звернення: 30.10.2023).

40. Халецька Л. П. З історії розвитку електронних бібліотек: міжнародний інформаційний проект «Bibliotheca Universalis». *Інформація та соціум: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.*, 28 квіт. 2017 р. Вінниця, 2017. С. 40–42.

41. Цуняк О. З. Розвиток електронних бібліотечно-інформаційних технологій як складова іміджу сучасної бібліотеки (на прикладі досвіду Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету). *Сучасні завдання та пріоритети діяльності бібліотек вищих навчальних закладів: шлях інновацій*: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (Ужгород, 15-19 черв. 2020.) ; ДВНЗ "Ужгор. нац. ун-т" , Наук. б-ка. Ужгород, 2020. С. 240-251.

42. Шаровська І. Програма «Бібліоміст» допомогла дітям Запоріжжя отримати доступ до інтернету. *Бібліотечний вісник України*. 2011. №2. С. 6-8.

43. Яворська Т. М. Професійна підготовка бібліотечних фахівців у контексті розвитку інформаційного суспільства. *Збірники наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса*. 2019. С. 133-134.

44. Ярмарок інноваційних бібліотечних послуг та електронного врядування. Київ, 11 квітня 2011 р. / USAID; PDP II; Microsoft; IREX; Мін-во культури України; УБА; Бібліоміст. Київ : Б.в., 2011. 36 с.

45. Berezna S., Korobkina O. Digitization of the scientific library of ZVO: current state and prospects. *New Collegium*, 3(111). 2023. P. 55–59.

46. Borgman C. Why are Online Catalogs Still Hard to Use? 1996. URL : <https://pantherfile.uwm.edu/mux/www/sois110/details/materils/borgman1.pdf>. (дата звернення: 27.10.2023).

47. Hildreth C. R. Pursuing the ideal: generations of online catalogs. *Online catalogs, online reference – converging trends: Proceedings of a LITA Preconference*, June 23-24 1983, Los Angeles. American Library Association, 1984. P. 31–56.

48. ISO 19005-3:2012 Управління документами - електронний формат файлу документа для довгострокового збереження. Частина 3: Використання ISO 32000-1 з підтримкою впроваджених файлів (PDF/A-3). URL: http://www.iso.org/iso/home/store/catalogue_tc/catalogue_detail.htm?csnumber=57229. (дата звернення: 25.10.2023).

49. Kumar P. K. Suresh. University Libraries in Kerala: A SWOT Analysis for Marketing. *Library Philosophy and Practice*. 2012. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/188079699.pdf>. (дата звернення: 03.11.2023).
50. Lijuan Yang. Development Strategy of the Digital Library in University Based on SWOT Analysis. *Software Engineering and Knowledge Engineering: Theory and Practice*. 2012. Vol. 115. Pp. 893–900.
51. Mapulanga P. SWOT analysis in the planning of information services and systems in university libraries: The case of the University of Malawi strategic plans. *The Bottom Line*. 2013. Vol. 26, № 2. Pp. 70–84.
52. Miteshkumar Pandya. Cloud Computing for Libraries: A SWOT Analysis. 2012. URL: <https://ir.inflibnet.ac.in/handle/1944/1703>. (дата звернення: 03.11.2023).
53. Nitig C. LibraryThing and the Library Catalog: Adding Collective: [A Workshop on Next Generation Libraries]. 2007. URL: <http://www.carl-acrl.org/ig/carlitn/9.07.2007/LTFL.pdf>. (дата звернення: 27.10.2023).
54. Rzheuskyi Antonii, Kunanets Natalia. SWOT-Analysis of Distant Library and Information Services of Libraries of Higher Education Institutions in Ukraine. 2023. URL: <https://journals.uran.ua/bdi/article/view/284651>. (дата звернення: 02.11.2023).
55. Talmale Mangesh, Humbre Avinash. SWOT Analysis of N-LIST Programme. *International Journal of Information Dissemination and Technology*. 2012. Vol. 2, iss. 2. Pp. 142–145.
56. Ugah Akobundu Dike. A SWOT Analysis of the University Library of Michael Okpara University of Agriculture Library, Umudike, Nigeria. *Library Philosophy and Practice*. 2007. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/17219453.pdf>. (дата звернення: 03.11.2023).